

Rățiunea legilor Torei

Rabinii și marii noștri erudiți au căutat să explice rățiunea legilor Torei (taamei hamitzvot). O întreagă literatură a fost creată în efortul de a explica aceste mitzvot ca și prescripțiile și tradițiile care au apărut de-a lungul istoriei. Ințelepții care au trăit în epoci diferite și în condiții diferite au găsit rățiuni diferite pentru respectarea acestor legi. Acest lucru nu a scăzut valoarea lor, ci dimpotrivă, a constituit o dovadă că Toră este o lege pentru toate timpurile, pentru toate generațiile, pentru veșnicie. În pofida împrejurărilor și condițiilor schimbătoare, ea a apărut ca plină de semnificații celor care au cercetat-o în profunzime. Singurul motiv pentru care un evreu pios trebuie să respecte toate poruncile — indiferent cum ar fi ele clasificate — este că ele reflectă voința lui Dumnezeu. Recunoașterea acestei obligații nu i-a împiedicat însă pe credincioși să caute să înțeleagă rățiunea diferitelor legi și precepte. Căutând motivele, ei au simțit că se apropie de spiritul divin, că în acest mod se înalță din punct de vedere spiritual. Numai atunci când se izbeau de porunci a căror rățiune le scăpa cu totul (numite în Toră *hukim*) apelau la ultima rățiune: Dumnezeu doarește aceasta de la noi. Neputința de a înțelege motivul nu a determinat nicio dată pe un credincios să calce vreo lege.

În acele lungi perioade istorice când evreii au trăit în ghetouri, departe de influențe străine, marea credincioșilor nu găsea necesar să înțeleagă de ce, ci se mulțumea să știe cum.

Pentru a ajunge la o înțelegere a rățiunii multor legi iudaice trebuie să recunoaștem importanța nu numai a ceea ce este particular ci și a ceea ce este general în principiile credinței noastre. În timp ce unele legi nu cer explicații minuțioase și pot fi înțelese fără nici o legătură cu ansamblul, altele nu pot fi ușor înțelese dacă sînt luate izolat. Așa de pildă noțiunea de zi de odihnă este ușor de înțeles, dar principiile care-i stau la bază și care determină legislația și ritualul religios legat de ziua de Șabat necesită înțelegerea unor idei fundamentale ale religiei iudaice. Când e vorba de alte legi, ca acestea ale alimentației rituale, este necesară cunoașterea tuturor principiilor halahice care se angrenează între ele și țelurile lor spirituale pentru a putea pricepe sensul detaliilor. Cine încearcă să explice legile alimentației rituale fără referință la restul învățăturii iudaice, acela apucă pe o cale greșită.

Aceste legi, ca și multe altele, luate izolat pot părea unora lipsite de sens. Dar privite ca o continuare a unei serii întregi de discipline religioase care ating fiecare aspect al vieții și care urmăresc să învețe pe credincios a-și controla impulsurile, amănuntele specifice ale fiecărei legi încep să apară într-o lumină mai puternică.

Înainte de a analiza o lege sau alta trebuie avut în vedere motivul general pentru care Toră cere credinciosului să respecte toate prescripțiile și regulile: acest motiv este concepția ce stă la baza învățăturii noastre, anume de a face din toți o obște sfântă: „Vorbește la toată obștea fiilor lui Israel și le spune: Fiți sfinți, că eu, Domnul Dumnezeu vostru sînt sfînt” (Leviticul 19,2). Iar în cartea Exodul (19,6) scris este: „Îmi veți fi împărăție (preoțescă și neam sfînt). Această chemare spre sfințenie ca motiv al respectării poruncilor este repetată mereu și mereu în Toră. Același țel al sfințeniei străbate toată legislația religioasă iudaică, iudaismul urmînd sfințenia persoanei, sfințenia timpului și sfințenia locului. Toată legislația iudaică poate fi încadrată în una sau alta din aceste categorii.

Grija pentru sfințenia persoanei este reflectată de legi privind etica socială, relațiile de familie, deprinderile alimentare, modul de a se îmbrăca și de a se exprima, igiena personală etc.

Grija pentru sfințenia timpului este reflectată de legi privind Șabatul și sărbătorile. Sfințenia locului este oglindită în legile privitoare la templul din Ierusalim (numit în limba ebraică *Bet Hamikdash*, literal „Casa sfințeniei”). De asemenea în legile privind *Bet Kneset* (sinagoga) și *Bet Midras* (Casa învățăturii). Aceste trei categorii de sfințenie sînt strîns legate între ele, neputînd fi gîndite izolat. Astfel, respectarea legilor privind sfințenia locului contribuie la sfințenia persoanei, după cum respectarea comandamentelor cu privire la Șabat și la sărbători (sfințenia timpului) contribuie de asemenea la sfințenia persoanei.

Ajunși la acest punct, e indicat să definim ce se înțelege în concepția iudaică prin „persoană sfîntă”. Nu e vorba de cineva care se îndepărtează de viață, care se izolează de oameni, de societate. Această imagine ascetică nu corespunde concepției iudaice. Mai mult: o asemenea îndepărtare de viață, inventarea unor prohibiții necuprinse în Toră nu sînt bine privite de înțelepții noștri, căci sînt contrare spiritului iudaic.

O definiție iudaică a sfințeniei ar putea suna astfel: sfințenia nu constă în aseză, îndepărtare de viață sau renunțarea la bucuriile firești ale existenței sau în re-

(Continuare în pag. IV-a)

Primul cronicar al teatrului evreiesc

Două recente apariții editoriale* re-aduc în actualitate textul cronicii *Teatrului evreiesc*, pe care genialul poet a inserat-o, în urmă cu aproape un veac, în nr. 93, de vineri, 20 august 1876, al cotidianului „Curierul de Iași”.

Sub raport cronologic, nota lui Eminescu se plasează în zilele premergătoare constituirii primului teatru evreiesc profesionist din România și în genere din lume, grație spiritului întreprinzător și neostoitei energii a unui om „zi și noapte pe capul în nori” — cum se va autocaracteriza acid, într-o scrisoare din Paris către Șalom Alehem, Avram Goldfaden. Cîrînd după ce descinde la Iași, în toamna anului 1876, acesta ia inițiativa înmănușării forțelor artistice locale într-o trupă de teatru stabilă. Acest eveniment a constituit, în viața culturală, în plină efervescență, a evreimii ieșene, un moment de cotitură, a cărui rezonanță a depășit fruntariile fostei cetăți de scaun a Moldovei pentru a se înscrie printre punctele de referință ale fizionomiei spirituale evreiești din ultimul secol. Dar nu e mai puțin adevărat că teatrul evreiesc nu s-a ivit din neant, că actul genezei sale n-a semnificat un miracol săvîrșit pe un teren gol, ci stadiul final

* Mihai Eminescu. Scrieri de critică teatrală. Cu un studiu introductiv și note de Ion V. Boieru, Cluj 1972
Eminescu, Articole și traduceri, ediție critică de Aurelia Rusu, Introducere de Aurel Martin, București, 1974

al unei îndelungi evoluții anterioare, încununarea aspirațiilor unor generații întregi de „stele rătăcitoare”, în sfîrșit, expresia disponibilității uluiei evreiești pentru fenomenul teatral. Mărturiile de epocă atestă, într-adevăr, strădaniile artiștilor amatori sau ambanțiali de a descreți frunțile oamenilor uneori doar cu vorbe le duh sau cîntece, alături cu scene, nete, farse și chiar piese în toată regula. În anul 1876, pe estrada amenajată în grădina de vară — cunoscută sub numele, devenit popular, de „Pomul verde” — a bodegii lui Șimen Mark, se produceau diverși actori și interpreți ocazionali sau peregrini. Aici, probabil, a venit Eminescu pentru a-i vedea pe entuziaștii slujitori ai scenei evreiești, aflate în plin proces de formare. Rîndurile în care și-a așternut, după aceea, impresiile dobîndesc dimensiune istorică nu numai prin valoarea lor de document al începutului teatrului evreiesc din România și, prin acesta, al debutului mișcării teatrale evreiești de pretutindeni, dar și prin proiectarea scenei evreiești, grație prestigiosului gir al cronicarului, pe traiectoria teatrului european și universal.

„Și mai este această cronică un impresionant document omenesc despre inefabila atmosferă a teatrului evreiesc, despre feroarea trăirii scenice a protagoniștilor și calda vibrație a publicului,

(Continuare în pag. II-a)

V. SOLOMON

PREA FERICITUL JUSTINIAN, PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE A VIZITAT LOCURILE SFINTE DIN ISRAEL

Intre 20—30 mai a.c. Prea Fericitul Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, însoțit de o suită de arhieriei și

preoți, a făcut o vizită în Israel. Intii stătuitorul Bisericii Ortodoxe Române a adresat următoarea telegramă:

Eminenței Sale

Dr. MOSES ROSEN

Șef rabinul cultului mozaic din România

Urările de bună călătorie adresate de Eminența Voastră cu prilejul plecării noastre în pelerinaj la locurile sfinte ne-au mișcat deosebit și m-au ajutat, pe mine și pe însoțitorii mei, să întîmpinăm multă dragoste și bunăvoință din partea conducătorilor statului și instituțiilor de stat, precum și din partea Patriarhului Benedictos, căruia i-am întors vizita, și să vedem locuri și urme de înaltă spiritualitate, a căror amintire ne va rămîne pururea vie.

Mulțumindu-vă pentru aceste urări, vă asigurăm de întreaga noastră considerațiune.

JUSTINIAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

REUVEN RUBIN: Extas hasidic (pictură)

MANUSCRIS DE ACUM 700 DE ANI

Biblioteca „Rosenthaliana” din Amsterdam a achiziționat unul dintre cele mai vechi manuscrise „Mahzor” cunoscute pînă acum. Volumul manuscris amintit, pentru achiziționarea căruia s-a plătit suma de 90 000 lire sterline, are ca autor pe Kalonymus Ben-Yehuda din Esslingen, descendent al unei renumite familii de rabini erudiți, poeți și scriitori. Colophonul (capitolul de la finele volumului, care cuprinde date și locul publicării, numele autorului și date biografice ale acestuia, încheindu-se cu o rugăciune pentru binele celui ce a întocmit lucrarea) relevă ca dată a terminării scrierii valorosului manuscris ziua de 28 Tevet a anului 5050—12 ianuarie 1290.

În timpul vizitei, capul Bisericii Ortodoxe Române a fost primit în audiență de președintele statului Israel, prof. Efraim Katzir; președintele Knessetului (parlamentului israelian) Ișaiahu; de ministrul cultelor, Itzhak Rafael, care a oferit o recepție; de primarul Ierusalimului. Prea Fericitul Justinian a avut întrevederi, care au decurs într-o atmosferă deosebit de cordială, cu Șef rabinul statului Israel, Shlomo Goren și cu Șef rabinul sefarad Ovadia Iosef, precum și cu alte personalități religioase.

Delegația bisericească din România a vizitat institutul Yad Vașem, pentru eternizarea memoriei celor 6 milioane de evrei, victime ale nazismului și fascismului, unde a depus o coroană de flori. A fost vizitat Zidul de apus, vestigiul templului, cel mai sacru loc al iudaismului. Au fost, de asemenea, vizitate: Masada, loc ce evocă eroismul sfînt al celor ce s-au jertfit întru apărarea patriei și credinței; Kumran, unde s-au descoperit vechile manuscrise de la Marea Moartă etc.

Prea Fericitul Justinian cu suita ce l-a însoțit a desfășurat o rodnică activitate bisericească, luînd parte la sfințirea bisericii ortodoxe române de la Ierusalim,

avînd întrevederi cu conducători ai diferitelor biserici creștine, vizitînd locurile sfînte ale creștinismului etc.

Pretutindeni și în tot timpul șederii în Israel Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române și întreaga delegație bisericească au avut parte de o primire plină de înaltă considerație, dragoste și respect. O persoană din suită ne-a declarat: „Prea Fericitul Patriarh și noi toți am fost adînc mișcați de căldura și dragostea frățească pe care am simțit-o în tot timpul prezenței noastre în Țara sfîntă. În luările de cuvînt în cadrul întrevederilor și recepțiilor oficiale, ca și în convorbirile purtate, alături Prea Fericitul a citit și partea israeliană au subliniat cu multă satisfacție bunele legături, întemțiate pe dragoste frățească și respect reciproc, ce există între Biserica ortodoxă română și cultul mozaic, între Patriarhul acestei biserici și Șeful cultului mozaic din România, Eminența Sa d. Șef rabin dr. Moses Rosen. Aceste bune legături și-au vădit folosul și cu prilejul recente noastre călătorii. E ceea ce a ținut să sublinieze Prea Fericitul Sa prin telegrama pe care a adresat-o, la înapoiere, Eminenței Sale d. Șef rabin”.

Primul cronicar al teatrului evreiesc

(Urmare din pag. 1-a)

dar, totodată, și despre înțelegerea cu care marele poet se aplice asupra spectacolului în idiș — grăitoare ilustrație a receptivității sale funcționale față de actul de cultură în sine, oricât de specifică i-ar fi fost forma de expresie —, despre competența și soliditatea judecății sale estetice, învăluite într-o undă de nedismulată simpatie, dar prin aceasta cu nimic mai puțin nepărtinitoare. Eminescu a pășit pragul teatrului evreiesc cu ferma intenție de a-l zugrăvi cât mai veridic, cu luminile și umbrele lui, întocmai cum i se va fi înfățișat privirilor sale, potrivit principiului pe care-l enunțase răscăpat într-o altă cronică: „Adevărul este singura rațiune de-a fi a unei dări de seamă”. De partea sa Eminescu avea, în această întreprindere, nu numai probitatea profesională a jurnalistului dornic de a fi la curent cu orice manifestare de cultură în care intuia sa gazetărească prefigura — poate — un eveniment, ci și profunda comprehensiune a rosturilor și vocației instituției teatrale. Însăși prezența sa la spectacolul din grădina de vară reliefează ponderea teatrului în ierarhia valorilor pe care le-a cultivat statornic. Față de alți esteticieni ai teatrului, Eminescu avea însă avantajul experienței personale în materie. Departele de a contempla scena doar din fotoliul spectatorului sau de a diserta de la convenabilă distanță despre împlinirile sau neîmplinirile artei actoricești, poetul se simțea în lăcașul Thaliei oarecum de-al casei — nu numai în calitatea sa de cronicar, ca și de dramaturg și de traducător, ci și fiindcă fusese el însuși pentru scurt timp, suflor, copist de roluri, sporadic chiar actor. Însemnările sale despre spectacole, despre repertoriu, despre actori etc. vădese pe omul de teatru exigent, dar obiectiv, cunoscător în substanță al comandamentelor artei dramatice, cu un ascuțit spirit critic, dar cu un orizont vast și cu gust ales. În cronici, ca, dealtfel, în toate scrierile sale de exegeză dramatică, Eminescu a militat de pe poziții realiste pentru un teatru de înaltă ținută etică și artistică, întemeiat nu pe reproducerea naturalistă a realității, ci pe transfigurarea ei scenică potrivit criteriului, hotărâtor, al adevărului. În acest context, capătă cu atât mai mult consistență succințele însemnări despre teatrul evreiesc ale celui pe care Ion V. Boeriu îl numește „cel mai mare teoretician și îndrumător al teatrului românesc din a doua jumătate a secolului al XIX-lea”.

În prima parte a cronicii, autorul configurează o imagine de ansamblu a teatrului evreiesc (amplasare, interpreti, repertoriu): „Într-o grădina pe ulya mare s-a deschis un mic teatru de vară, în care se joacă în limba evreiască (germană stricată).

Trupa venită din Rusia și compusă din vreo 6 înși (toți bărbați), are un repertoriu caracteristic, care atinge numai viața casnică și religioasă a evreilor. Astfel, joi în 19 august s-au jucat: 1. Lumea ca un paradis (cintel satiric); 2. Filosoful amoretat și hasidul (habotnicul) luminat, dialog; 3. Socrul și ginerile; 4. Fișel harabagiul cu rindașul său Sider, comedie.

Despre piese avem puține de zis — ele nu prezintă vr-un mare interes dramatic, dar jocul actorilor a fost excelent.”

În partea a doua, Eminescu fundamentează elogioasa sa apreciere la adresa jocului actorilor prin referiri concrete la detalii de gestică și mimică, de mișcare scenică și debitare a replicilor. Astfel, în piesa a doua, actorului care l-a jucat pe hasid trebuie să-i recunoaștem mult talent, deoarece l-a reprezentat pe evreu așa cum îl vedem în toate zilele. În piesa a 3-a ginerile a fost jucat de un alt actor, pe care-l credem cel mai talentat din trupa toată. El a jucat pe evreul uimii (aici cu sensul mai vechi de „zăpăcit, buimac” — n.n.). Socrul e unul din aceia care vreau să scoată neamul său la lumină, deci a luat de giner pe un fel de studiosus theologiae (Prin acest termen cronicarul înțelege, desigur, un „jesive-buher” — n.n.). Acest rol a fost jucat în mod foarte caracteristic. Și cronicarul stăruie asupra alurii și manierei de interpretare a protagonistului: Rădăcând sprincenele adesea în sus și făcând creșii pe frunte, cu barba neagră, tunsă în mod deosebit, lung și slab, vorbind și cîntînd natural.” Urmează câteva cuvinte de prefață la adresa conducătorului ansamblului: „Directorul trupei are un glas simpatie (bariton) și figură plăcută. Și în încheiere: Artele sint evreiești, iar publicul, compus în mare parte din coreligionari ai actorilor, petrece bine”.

Unele indicii din textul de mai sus, coroborate și de informații din alte surse, îngăduie să presupunem că lui Eminescu nu-i era întru totul inabordabilă limba

în care se juca spectacolul. Într-o perspectivă mai largă, se poate invoca, în sprijinul prezumției, cunoașterea de către poet a limbii germane în subtilitățile ei, cunoașterea pe care anii petrecuți la Viena și Berlin au consolidat-o trainic și definitiv. În același context, se cuvine subliniat simțul său înăscut pentru limbă, potențat și de întinsa sa cultură filologică, grație căruia ajungea, desigur, să stabilească afinități și filiații de natură a-i dezlega cifrul idișului.

Pe lângă atare considerente de ordin general, mai sînt de luat în seamă unele amănunte mai apropiate de fondul chestiunii. Este, astfel, probabil că idișul nu-i era de tot străin, căci ar fi avut prilejul de a-l auzi chiar în casa părintească, de la tatăl său, despre care G. Călinescu, biziindu-se pe mărturia fratelui mai mic al poetului, Matei, nota că „învățase bineșor... franțuzește și nemțește... și mai știa pe deasupra ruteneste, leșeste, rușeste și evreiește cu accent” (Viața lui Mihai Eminescu, București, 1973, p. 21). În afara casei, ar fi putut prinde câte ceva din această limbă, copil fiind, de la tovarășii de-al săi de ghiduși și hirjoană — odraslele evreilor de prin preajma melagurilor natale. Mai tîrziu, după cum este știut, a legat prietenie cu cărturarii evrei, precum M. Gaster, H. Tiktin ș.a., în anturajul cărora urechea sa putea să nu fi pierdut contactul cu sonoritățile idișului. Supoziția rămîne valabilă și pentru școlile evreiești pe care poate le va fi vizitat în calitate de revizor. (O listă, alcătuită chiar de mîna lui, a așezămintelor școlare pendinte de comunitatea ieșeană a fost publicată în nr. 302, p. 2, al revistei noastre). De semnalat și suita

BIBLIOTECI

Numeroase biblioteci din Statele Unite ale Americii consacră o parte importantă a fondului lor de cărți problemelor de iudaistică. Astfel, secția iudaică a universității din Harvard numără peste 100 000 de volume pe teme iudaice, printre care o serie de cărți rare. Biblioteca publică din Washington posedă peste 150 000 de volume pe teme iudaice. Un număr de 40 dintre cele mai renumite biblioteci universitare din S.U.A. posedă între 10 000 și 100 000 de volume tratînd diferite probleme de iudaistică.

DONAȚIE

Institutul Leo Baeck din New York a intrat în posesia unei părți a bibliotecii ce aparținut cunoscutei familii de rabini Spiro din Sillezia. În preajma celui de-al doilea război mondial, cînd se profila pericolul holocaustului nazist, unul din membrii acestei familii, Georg Manasse, a reușit să transporte în Statele Unite cîteva sute de volume și manuscrise ale bibliotecii rabinelor Michael și David Spiro. Recent, un număr de 85 de manuscrise și cărți au fost donate Institutului Leo Baeck. Printre acestea se numără ediții ale Talmudului și Mișnei din secolul al XVI-lea, comentarii talmudice din secolele XV și XVI, literatură cabalistică, lucrări din domeniul cercetării limbii ebraice, colecții de răspunsuri ale unor rabini iluștri care au păstorit în Polonia și Germania.

de expresii și exclamații în idiș puse în gura unui birtaş evreu cu un nume cu tîle, Leizer Zolzangetzind, care evluează în fragmentul păstrat din proiectul de comedie Gogu Tatu.

Revenind încă la textul cronicii, vom reține, în aceeași ordine de idei, observația lui Eminescu privitoare la interesul dramatic scăzut al pieselor din repertoriu — ceea ce iarăși implică, într-un fel, accesul direct al cronicarului la conținutul producțiilor puse în scenă. Într-adevăr, nu e lesne de susținut că un critic de talia lui Eminescu, atât de independent în opinii și atât de sever cu sine însuși, s-ar fi mulțumit, în problema, cardinală, a calității literare a textului dramatic, să avanseze o opinie preluată cu titlu de împrumut de la alții din pricina handicapului limbii — la urma urmei, din motivele arătate, nu atât de insurmontabil pentru el. Nu fără semnificație este și includerea, printre elementele de compoziție a rolului celui mai talentat actor, a faptului că acesta a vorbit „natural”. Or, e extrem de dificil, dacă nu chiar imposibil, de a atribui cuiva un asemenea calificativ fără a pătrunde în țesătura intimă a sensului spuselor sale. Particularitățile în funcție de care pronunția apare ca artificială, afectată, emfatică sau, dimpotrivă, naturală nu sînt — se știe — universale, ele diferă de la un idiom la altul. De aceea, nu e de crezut că urechea fină căreia nu i-a scăpat, într-o replică a celebrei Agatha Birseșcu, o întrebare rostită fără intonație interogativă (vezi cronica la piesa *Ruinele arendășiei*) să nu fi fost citit de cît familiarizată cu inflexiunile unei vorbiri calificate — cu un epitet scump inimii cronicarului — ca naturale. Dacă așa stau lucrurile, înseamnă că spectatorul și cronicarul Eminescu era „în temă” cu desfășurările scenice și sub raport lingvistic și că, deci, judecățile sale de valoare beneficiau din plin de sporul de autoritate pe care-l aduceau cu sine privilegiul înțelegerii nemijlocite a textului.

Cît privește pe actori, datele furnizate de cronică sînt prea sărace și lacunare pentru ca, pe baza lor, aceștia să poată fi identificați sau măcar să li se certifice riguros proveniența. Este drept că se aflau pe atunci mulți artiști străini în trecere prin Iași. Dar tot atât de incontestabil este și faptul că, în raport cu aceștia, forțele artistice locale nu se găseau nicicum în inferioritate numerică. Astfel, A. Goldfaden, originar într-adevăr din Rusia, și-a format o trupă numai din elemente recrutate la fața locului. Rolurile feminine erau jucate în travesti, prima actriță*care a urcat pe scena teatrului evreiesc fiind Sofia Carp, din trupa lui Goldfaden.

Caracterizarea jocului interpretilor, care reprezintă miezul propriu-zis al cronicii, departe de a fi rodul unor impresii de moment, generate de stări de spirit trecătoare, se subsumează unei concepții generale, în care-și găsesc ogîndire pozițiile unora din cei mai reputați teoreticieni ai artei teatrale. (De menționat în acest sens că Eminescu terminase de tradus, încă pe la începutul anului 1872, amplitud tratat al profesorului german Th. Röscher, *Artă reprezentării dramatice*, publicat în amintitul volum de „Articole și traduceri”.) Astfel, Eminescu pretinde actorului să posedă talent, pe care să-l cultive neîncetat, să fie înzestrat cu un fizic corespunzător, să aibă o dicțiune clară, neafectată, și, mai presus de toate, să dea viață personajului în mod veridic, fără stridențe sau exagerări. Respectarea adevărului vieții în semnificațiile ei fundamentele eminescane, ca suprem ideal dramatic eminescan, ca suprem ideal al jocului actoricesc.

Nota „excelent” — fără îndoială meritată — din cronică, acordată cu mină sigură interpretării, învederează desăvîrșita concordanță dintre viziunea estetică eminescană și comportamentul scenic al protagoniștilor. Ea atestă indirect reacția, pozitivă, a criticului față de un spectacol pe care nici ambianța exterioară, poate nu din cele mai simandicoase, nici repertoriul, fără prea mari pretenții, nici distribuția, lipsită de capete de afiș de largă notorietate în afara unui public specific, nu-l anunțau decât ca modest și care are deodată revelația unui autentic fior dramatic, a unei sincere dăruiri scenice — într-un cuvînt, a artei adevărate, soră bună cu virtuozitatea.

Acestea sînt principalele elemente susceptibile de a conferi cronicii lui Eminescu — una din primele din numeroasa serie care l-a consacrat ca exeget dramatic —, atributul perenității, cu atât mai pregnant acum, în pragul împlinirii unui secol de la apariția ei. Astfel, primii pași ai teatrului evreiesc — al cărui centenar îl vom aniversa în anul ce vine —, se dovedesc indisolubil legați, în chiar țara lui de baștină, de covîrșitoarea personalitate a genului poeziei românești, Mihai Eminescu.

TULCEA — PORT MARITIM

În ultimii cîțiva ani, la Tulcea s-au amenajat trei noi porturi — fluvial, comercial și de călători. Acestora, li s-a adăugat recent portul industrial maritim, cu un trafic anual de peste 1 400 000 de tone mărfuri. Prin darea lui în folosință, Tulcea își dublează capacitatea de trafic portuar, situndu-se, din acest punct de vedere, printre porturile maritime-fluviale de primă mărime ale țării.

MAȘINA NR. 100 000

De pe banda de montaj a întreprinderii „Electromures” din Tg. Mureș a ieșit mașina electromecanică de calculat cu seria 100 000. Din 1970, cînd au fost livrate primele loturi de asemenea mașini, întreprinderea „Electromures” și-a dezvoltat mult capacitatea de producție. A fost pusă în funcțiune o unitate modernă specializată, în care se realizează anual peste 30 000 de mașini de calcul electromecanice.

AMENAJAREA SEBEȘULUI

Pe riul Sebeș, energeticienii au și început lucrări de amenajare complexă. În cadrul acestor lucrări va fi construită o salbă de hidrocentrale cu o capacitate totală finală de peste 700 de milioane kilowați-oră de energie electrică. Amenajarea apelor Sebeșului va permite, de asemenea, apărarea de secetă a unei suprafețe de 100 000 de hectare.

„MAMAIA-NORD”

Pe harta litoralului românesc se va profila în anii următori o nouă stațiune de odihnă — Mamaia-Nord. Noua stațiune va fi construită în consens cu cele mai moderne cerințe ale turismului internațional. Așa cum prevăd proiectele, Mamaia-Nord va avea o capacitate de 8000 de locuri pe serie, adică aproape o zecime din suprafața nou construită a litoralului. Vor predomină construcțiile mici și mijlocii, cu 1—4 niveluri. Vor fi amenajate un mare număr de piscine și parcuri de distracții. Noua stațiune a început, de altfel, să-și anunțe prezența de pe acum prin două hoteluri — cu un total de peste 500 de locuri — care urmează să fie date în folosință în anul 1976.

AUTOCAMIONUL 375 000

De pe banda de montaj a cunoscutii întreprinderi brașovene constructoare de autocamioane a coborît cel de-a 375 000 — lea autocamion românesc. Autocamioanele produse la Brașov, dintre care o mare parte sînt echipate cu motor Diesel, se bucură de un bun renume, fiind solicitate și la export în numeroase țări.

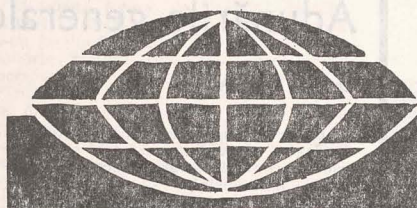
MUZEUL EVREIESC DIN LONDRA

La Londra a apărut „Catalogul muzeului evreiesc”. Volumul, la elaborarea căruia specialiștii au lucrat 13 ani, prezintă prin cele 700 de fotografii și 120 de descrieri ale exponatelor, bogatul fond aflat în patrimoniul prestigioasei instituții de cultură evreiască din capitala Angliei. Muzeul evreiesc din Londra înmănușează numeroase obiecte de artă iudaică rare provenind din diferite colecții particulare și sinagogale.

În prefața catalogului se relevă că în intenția autorilor săi această lucrare se constituie ca un monument închinat memoriei fondatorului muzeului, Wilfred Samuel, precum și cunoscutului pasionat colecționar de artă iudaică, profesorul Cecil Roth.

FLORI

Peste o mie de tineri vest-germani au participat la o procesiune spre locul unde pe vremea naziștilor a funcționat sinistrul lagăr de exterminare Dachau. Tinerii au depus jerbe de flori.

meridiane

Comunitatea din Viena

devenit victimele persecuțiilor, care au culminat cu pogromuri și expulzarea în masă din oraș.

Cînd, în anul 1624, comunitatea a început din nou să se dezvolte, împăratul Ferdinand al II-lea a dispus înființarea ghetoului, în locul unde se afla situat astăzi cartierul Leopoldstadt. În anul 1670 existau în ghetu 135 de locuințe evreiești locuite de peste 400 de familii.

Obștea din Viena și-a recîștigat prestigiul în lumea evreiască a timpului, datorită mai ales rabinilor vestiți care au păstorit-o în acea vreme, ca Iom Tov Lippman Heller și Sabetai Seftel Horowitz. În secolul al XVI-lea au fost tipărite la Viena o serie de cărți cuprinzînd texte ebraice și probleme de iudaică, printre care lucrarea lui Andreas Planeus „Institutiones Grammaticae Ebraeae” apărută în anul 1552; aceea a lui J. S. Pannonici „De bello turis in ferendo” tipărită de Hans Singirenen în 1554; „Loca praecipua Fidei Christianae” de Paul Weicher, tipărită de Rafael Hofhalter în anul 1559.

Spre mijlocul secolului al XVIII-lea, intoleranța religioasă și animozitatea împotriva evreilor s-au manifestat din nou, încurajate de episcopul Kallonsch. Împăratul Leopold I, influențat de bigotismul soției sale și de avantajele materiale pe care le întrededa, a hotărît să-i expulzeze pe evreii din Viena. Membrii săraci ai obștei au fost expulzați în anul 1663 iar ceilalți un an mai târziu, confiscându-li-se o mare parte din bunuri. Marea sinagogă a comunității a fost transformată într-o biserică catolică, denumită Leopoldskirche.

În anul 1693, s-a propus ca parte a unui plan de redresare a situației financiare deficitare, readmiterea stabilirii evreilor la Viena. De data aceasta, numărul celor ce au revenit a fost însă destul de redus. În schimbul unei sume de 300 000 de florini și a unei taxe anuale de 10 000 de florini, un număr de evrei au primit permisiunea de a se stabili la Viena cu statutul de „supuși tolerați”. Serviciul religios nu putea fi oficiat decât în case particulare, nefiind autorizată amenajarea de sinagogi. Conducătorii de atunci ai comunității și cei care au urmat, ca Samuel Oppenheimer, Samson Wertheimer, Baron Diego Aguilar, au transformat prin eforturile și spiritul lor de inițiativă comunitatea vieneză într-un centru spiritual și de asistență pentru evreii din imperiul austriac. În anul 1773 a luat ființă, pe lângă comunitatea askenază deja existentă, și o comu-

nitate sefardă care a crescut datorită dezvoltării contactului cu țările balcanice, de unde proveneau numeroși sefarzi.

Statutul de „supuși tolerați” a îngăduit creșterea obștei evreiești din Viena. În anul 1777 trăiau acolo doar circa 600 de evrei care aveau de suferit de pe urma legilor restrictive ale Marelui Tereza. Fiul acesteia, Iosif al II-lea, a emis un „decret de toleranță”, care le-a ușurat în oarecare măsură situația. Viața religioasă a obștei s-a intensificat. În anul 1793 funcționa o tipografie ebraică; ea a devenit curînd, pentru o vreme, centrul tipăriturilor ebraice pentru Europa Centrală.

Spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, Viena era considerată centru al mișcării Haskala. În pofida menținerii unor restricții, obștea a continuat să se dezvolte. Numeroși scriitori de seamă, printre care poetul Samuel Aaron Romanell, filologul Iehuda Leib ben-Zeev, poetul Solomon Levinsohn, etc., și-au scris operele la Viena. Unii dintre ei și-au cîștigat existența făcînd corectură la tipografia ebraică din oraș.

A urmat o generație de intelectuali, dintre care mulți nu cunoșteau ebraica. În viața religioasă a început să-și facă loc ideea reformiste.

La finele secolului al XIX-lea și începutul actualului secol, populația evreiască a Vienei a crescut datorită imigrărilor din alte regiuni ale imperiului; în 1864 existau la Viena 3739 evrei, în anul 1854 numărul lor crescuse la 15 000. În următoarele cîteva decenii dezvoltarea a fost și mai pronunțată. În anul 1923 obștea evreiască vieneză a atins cifra de 201 513, comunitatea din capitala austriacă fiind pe atunci a treia din Europa din punct de vedere numeric. Înainte de perioada holocaustului, la Viena existau 59 de sinagogi și o rețea de școli religioase. Seminarul rabinic, întemeiat în 1893, a devenit un centru european de cercetări privind istoria, literatura și viața religioasă evreiască. Funcționa și un seminar pedagogic ebraic pentru pregătirea profesorilor. Își desfășurau, de asemenea, activitatea numeroase instituții de asistență.

Din rîndurile acestei colectivități evreiești s-au ridicat, în perioada dintre cele două războaie mondiale, scriitori și artiști de seamă: Arthur Schnitzler, Franz Werfel, Richard Beer Hofmann, Iacob Wassermann, Stefan Zweig, Gustav Mahler, Arthur Schoenberg etc.

După ocuparea Vienei de către naziști, în 1938, ocupanții au introdus toate măsurile rasiste represive experimentate în Germania împotriva evreilor. În sinistrul pogrom, din noaptea de 8 spre 9 noiembrie 1938, denumit „Noaptea de cristal”, au fost distruse 42 de sinagogi, sute de persoane au fost ucise și alte cîteva mii arestate. Ca urmare a acestor tragice evenimente, încă înainte de izbucnirea războiului, 190 000 de evrei au părăsit Viena. Cei rămași au fost deportați. Primul transport a fost dirijat spre lagărul din Nisko, iar ultimul, cuprinzînd personalități de vază ale obștei vieneză, a fost trimis la Terezin, de unde mai apoi a fost dirijat la Auschwitz. Comunitatea evreiască din Viena a fost oficial dizolvată.

După terminarea celui de-al doilea război mondial, la Viena s-au reîntors circa 4 000 de evrei, care supraviețuiseră lagărelor de concentrare. Ulterior, numărul lor a sporit, ajungînd astăzi la aproximativ 12 000.

Actualmente funcționează în capitala austriacă o singură sinagogă, vechiul templu Staditempel din Seitenstettengasse, unicul lăcaș de rugăciune evreiesc care nu a fost distrus de naziști. Funcționează, de asemeni, două școli Talmud Tora. La Viena se află și centrul de documentare înființat și condus de Simon Wiesenthal, care s-a transformat într-un institut de documentare asupra perioadei holocaustului.

Literatura falășilor

Populația semită din Etiopia, cunoscută sub numele de falăși, a creat o literatură redactată în etiopiana clasică-gneze. Această literatură a fost studiată de un grup de specialiști francezi, sub conducerea profesorului A. Z. Aescoly. Acest grup de specialiști a publicat, printre altele, sub egida Institutului de etnologie al Universității din Paris o culegere amplă de texte falșe, cuprinzînd, pe lângă textul original, traducerea franceză.

Textele literaturii falșe sînt, în cea mai mare parte, cu caracter religios. Este vorba, în primul rînd de traducerea în limba gueza a Bibliei, după versiunea greacă a „celor 70”. Trebuie apoi remarcate Gadla Adam (Testamentul lui Adam), Gadla Avraam, Isac și Iaacov; Gadla Aaron (Testamentul lui Moșe și Testamentul lui Aaron); Neagara Muse (Invățătura lui Moșe); Arde'et Muse (Porunciile lui Moșe); Gorgorios profetul; Jurămîntele lui Elie; Te'azaza Sanbat (Gloria sîmbetei).

„Gadla Avraam” — ca și cel al celorlalți doi patriarhi — istorisește moartea lui Avraam și călătoria lui în lumea cea-laltă. Scopul pentru care a fost scris textul este didactic și liturgic. El este folosit de falăși mai ales la oficiul divin prilejuit de înmormîntarea morților, oficiu denumit tazkar. În acest text, Mesia este amintit sub numele de „fiul leului”. Unele viziuni din acest text amintesc mult de Zohar. „Cu tot caracterul său de compilație și cu toată data tirie a compunerii sale, Gadla Avraam, Isac, Iaacov este o creație apocaliptică importantă din punct de vedere al literaturii etiopiene. Ea este de asemenea tipică pentru literatura falșă” — remarcă profesorul A. Z. Aescoly.

În „Gorgorios profetul”, ingerul Mihael îi povestește lui Gorgorios cum sufletul părășește trupul și tot ceea ce se întîmplă după aceea. Descrierea fericirii cu care sînt răsplătite sufletele celor drepti și a grelelor pedepse ce-i lovesc pe cei răi, se situează pe linia obișnutilor tradiții apocaliptice populare. Cit despre „Te'azaza Sanbat”, aceasta este o operă cu caracter mistic, conținînd prescripții privitoare la respectarea sabatului, legende și viziuni apocaliptice, binecuvîntări și imnuri ezoterice.

Ceea ce trebuie remarcat este caracterul magic al unei părți a literaturii falșe, elemente contrare însăși esenței lui

Tipuri de falăși

daismului, elemente care se explică prin influența exercitată asupra falășilor în mediul etiopian.

Rugăciunile liturgice sînt foarte numeroase în textele falșe în limba gueze. Cele mai multe dintre ele se inspiră din psalmi. O serie de rugăciuni liturgice sînt cuprinse și în textele enumerate anterior. Menționăm un exemplu de astfel de rugăciune: „Glorificat fie Domnul, Dumnezeul lui Israel, Dumnezeu a tot ceea ce este suflăt și a tot ceea ce este trup, Dumnezeul Universului... Vom slăvi numele Lui și ne vom bucura de îndurarea și de dreptatea Lui judecată. Chiar dacă păcatele noastre ar fi multe ca nisipul de pe malul mării și grele ca fierul El va ști să le cîntărească drept și să ierte multe...”

Să cităm în sfîrșit, un fragment dintr-o lungă rugăciune: „Binecuvîntat și fericit e poporul al cărui stăpîn este Dumnezeu. Apără-ne, Domnul și Salvatorul nostru pentru ca popoarele să nu ne poată spune: unde este Dumnezeul lor. Încredințată-vă Dumnezeului lui Iaacov și nu adorați un Dumnezeu străin, căci eu sînt Domnul Dumnezeul vostru. Tu, Dumnezeul nostru, întorcară-ți privirea spre noi și încearcă-ne credința noastră. Și noi vom striga de bucurie către Domnul nostru, căci Domnul Dumnezeul nostru este atît de puternic, de luminos și de bun”.

După părerea profesorului Aescoly, exprimată în prefața la culegerea amintită de texte falșe „literatura falșă nu este deloc lipsită de originalitate și, cu toate influențele suferite într-un mediu extrem de izolat de alte centre evreiești, ea a păstrat un element iudaic precumpănitor. Ea este marcată, adesea nu fără fervoare, de un autentic spirit iudaic”.

DESCOPERIRE

În podul unui imobil particular din Praga, în care a locuit cîndva Franz Kafka, a fost descoperit nu demult un manuscris inedit al marelui scriitor. Este vorba de o piesă, scrisă în limba idiș, la cererea unei trupe teatrale evreiești pragheze. Piesa, intitulată „Zbor în jurul lămpii” urmează să apară curînd în limba germană.

ARHEOLOGICE

Săpături arheologice efectuate la Tel Arad, în Sudul Israelului, au scos în lumină vestigiile unei cetăți veche de peste patru mii de ani, adică din perioada patriarhilor. Au fost, de asemenea, descoperite zidurile unor case de locuit precum și rămășițele unui templu construit în stilul în care a fost ridicat mai târziu templul de la Ierusalim.

CARNET

PÎINEA

Era unul din lucrurile foarte serioase din viața țirului. Cu piinea nu se glumește — acest adevăr fundamental făcea parte, de la cea mai fragedă vîrstă, din educația copilului. La doi-trei ani, știa deocă piinea e sfîntă, că trebuie să te arăți vrednic de ea. Dacă a picat, te aplici, băiețule, o ridici și o săruși, întocmai ca pe o carte sfîntă. Firimiturile trebuie și ele adunate cu grijă de pe jos, nu care cumva să fie călcate în picioare! Să nu fie profanate, de aceea e bine să fie zvirlite în foc, ca o jertfă sau, mai bine, iarna mai cu seamă, puse frumușel la pervazul ferestrei: să se înfrupte din ele păsările cerului...

Pentru toată lumea, piinea era alimentul de bază, principiul însuși al vieții, dar pentru mulți — și anume pentru cei mai nevoiași — ceva pe deasupra: o delicatose. Era destul să privești cum veneau la școală copiii din ulițele mărginate, ale Calicimii. Copiii celor ce-și duceau traiul în ulicioarele acelea sordide, înecate în noroi primăvara și toamna, înfundate de nămeții mai înalți decît casele, iarna. În ghiozdanul de carton, alături de cărți și caiete — căpătate de obicei gratuit, prin bunăvoința comitetului școlar — se afla, învelit într-un capăt de jurnal, un colț de piine. Cînd suna clopotele, copiii dădeau buzna în curte și fiecare își savura gustarea adusă de acasă. Atunci își mincau și ei colțul de piine — negrăbit, pe îndelete, mestecînd îndelung și savurînd fiecare înghițitură ca pe o delicatose. Ca un fel deosebit de gustos, mai ceva decît cea mai aleasă prăjitură. Mincau piine și erau cu adevărat fericiți, căci cel care are piine nu mai are nevoie de nimic. De atîtea ori au auziseră acest adevăr fundamental din gura mamelor lor, încît nici nu-și puteau închipui că există pe lume oameni cărora le mai trebuie și altceva...

Era acest respect, aproape venerație pentru piine, reflexul învățăturii străvechi, dar și ecoul în timp al unor lipsuri și suferințe ancestrale. Era ca și cum și lung lung de generații, dintre care nu puține au cunoscut pribegie, suferințele, foamea, a transmis oamenilor țirului acest simțămînt de evlavioasă prețuire a piinii. Căci numai cel care a flămînzat multă vreme, care a tinjît după ea, care a trudit din greu, numai acela o prețuiește la justa ei valoare. În „Balada piinii albe” Manger exprimă cu deosebită măiestrie această idee. În poemul său, mame cernite stau la ferestre, implorînd cerul să le izbăvească copiii ce se sting de foame iar luna răsare pe cer ca o piine albă și rotundă. Iar în poemul lui Israel Bercovici, omul strînge piinea la piept precum un virtuoz vioara. Cu solemnitatea cu care acesta ridică arcul spre a executa un concert de Bach, el apropie cuțitul, cu bucurie dar parcă și cu părere de rău, de piinea sfîntă și întreagă.

Cam în felul acesta se minca piinea în țirul copilăriei. Te spălai mai întîi pe mîini, rostînd rugăciunea ce începe cu cuvintele „Iar mîinile voastre să fie curate”. Curate la propriu și la figurat. Apoi, binecuvîntarea către Creator, cel care scoate piinea din pămînt. Abia după aceea erați vrednici să te înfrupti din ea. Așa se minca piinea. Dar cum se cîștiga ea?

Piinea cea de toate zilele, piinea neagră, adică, ca și piinea albă, de Șabat, se cîștiga trînd din greu, din zori și pînă noaptea, fiecare la rostul său, după priceperea și meseria ce o avea. Unii erau potcovari, covali, caretai, curelari, nemijlocit legați prin meșteșug de oamenii ogoarelor. Pentru acești meșteșugari ciclul muncilor agricole ordona propriul lor ciclu. În preajma și în timpul muncilor agricole ziua lor de muncă era și mai lungă, noaptea mai scurtă. Tirziu, cînd dădea înghețul și ninsoarele, cînd odihnea plugarul, mai răsufiau și ei... Alții erau cojocari, ciubotari, căciulari, croitori, meseriași tot atît de necesari țirgoveșilor cît și sătenilor. Erau apoi hamalii, care cărau în spinare sacii grei. Și erau morarii, care prefăceau boabele de aur în făină. Și erau brutarii, care frămîntau aluatul, încingeau cuptoarele și coceau piinea, caldă, pufoasă și aromitoare. Pentru toți, munca nu era doar un răstimp al zilei sau al anului, ci însăși ziua, anul. Se sculau în zori pentru muncă și munceau pînă tirziu după asfințitul soarelui. Pe vremea aceea, cine în țirg auzise de concediu, de ziua de 8 ore sau de ceva asemănător? Singura întrerupere era de sărbători, apoi ciclul muncii era reluat. Din zorii zilei pînă tirziu după asfințitul soarelui. Așa era viața țirului.

Oamenii se deosebeau între ei prin vîrstă, înfățișare, fel de a fi, îndeletnicire. În privința piinii, însă, erau deopotrivă: piinea e sfîntă, cu piinea nu se glumește. Fiecare om are dreptul la o bucată de piine, dar neapărat ea să fie agonisită cînsit. „În sudoarea frunții”, cum învățaseră din cei mai tineri ani. În această privință părerile țirului erau deopotrivă.

Cei în putere își agonisau piinea folosindu-și din plin priceperea și cele zece degete. Capul familiei era Broitgheber, cel care procură piinea trebuitoare familiei. Acesta era titlul său, să-i spunem nobiliar, în orice caz sursa autorității, demnității și mîndriei sale. Copiii erau crescuți în spiritul acestei morale simple și drepte, îndemnați să deprindă cît mai temeinic o meserie, spre a deveni la rîndul lor Broitghebers. Bătrînii lipșiți de sprijin, neputincioși, erau în grija țirului, a obștei. Dintre ei, unii erau nevoznici la trup, cite unul pușin la mîinte, totuși și aceștia aveau sentimentul că piinea ce li se dădea nu era o favoare, ci un drept al lor, fundamental, de ființă omenească. Firește, ei nu erau în stare să rostească această idee prin cuvinte, dar o exprimau prin comportarea lor. Ofranda oamenilor, de pildă, o primeau nu ca o pomană, ci ca tzedaka, un act de dreptate socială. Cel care primea nu se prea simțea înjosit iar cel ce dădea nu avea de ce să se semețască, el își făcuse doar datoria. Acest climat moral, caracterizat prin sfințenia piinii și a muncii, explică de ce țirul aproape că nu cunoștea infracțiunea, nu avea infractori.

Oamenii țirului se îndeletniceau fiecare cu meșteșugul și meseria sa. În sudoarea frunții își agonisau piinea cea de toate zilele iar spre a se înfrupta din ea, mîinile trebuiau să fie curate. La propriu și la figurat. Căci piinea omului e sfîntă și nimic nu trebuie s-o pingărească.

VICTOR RUSU

Adunările generale ale comunităților

ORADEA

Adunarea enoriașilor comunității din Oradea — comunitate cu vechi și bogate tradiții, comunitate greu încercată în perioada holocaustului — s-a ținut în templul ortodox, împunător edificiu religios și arhitectonic. Cuvîntul de deschidere a fost rostit de d. Emil Sechter, secretar general al F.C.E. Au luat parte, ca invitați, conducătorii comunităților din orașele: Cluj-Napoca, Baia Mare și Satu Mare.

Darea de seamă, prezentată de d. Alex. Marcovici, a relevat că conducerea comunității în frunte cu d. Matias Blaua desăfurat o rodnică activitate pentru bunul mers al instituțiilor de cult, cultură și asistență. Cele 3 temple în care se oficiază au fost reparate, cheltîndu-se în acest scop peste 300.000 lei. În cadrul comunității funcționează un curs de Talmud Toră, cor, este asigurată aprovizionarea cu carne rituală iar de Pesah au fost distribuite circa 6.000 kg. azimă.

Rațiunea legilor Torei

(Urmare din pag. 1-a)

primarea impulsurilor umane. Ea constă mai curînd în participarea deplină la viața comunitară, împărțîndu-se atît părțile agreabile cît și cele neplăcute pe care le oferă viața. În concepția noastră sfințenia înseamnă dezvoltarea simului de discernămint pentru a putea distinge și alege ceea ce este drept de ceea ce e nedrept, adevărul de minciună, binele de rău, ceea ce e curat de ceea ce e necurat. Într-un cuvînt, sfințenia înseamnă a respecta legile Torei, a trăi în așa fel încît împlinirea prescripțiilor sfințe să ducă la elevarea credinciosului și a obștei.

În concluzie, Tora cere credinciosului de a duce o viață de sfințenie. Acesta e scopul prescripțiilor Torei — de a contribui la sfințenia personală și de a contribui la crearea unei societăți mai sfințe.

Această concluzie se găsește în ultima dintre cele cinci cărți ale lui Moșe: „Porunca aceasta pe care ți-o poruncesc eu astăzi este neînțeleasă de tine și nu e departe. Ea nu-i în cer, ca să zici: Cine se va sui pentru noi în cer ca să ne-o aducă și să ne-o dea s-o auzim și s-o facem? Și nu este ea nici peste mare, ca să zici: Cine se va duce pentru noi peste mare, ca să ne-o aducă, să ne-o facă s-o auzim și s-o împlinim? Ci cuvîntul acesta este foarte aproape de tine; el este în gura ta și în inima ta, ca să-l faci” (Deut. 30, 11-14).

Aceste versete exprimă cel mai bine conceptul iudaic de sfințenie.

Alef-beth
ia 40 de ani

Nu e ușor să te așezi pe banca învățurii la vîrsta de 40 de ani! Nu odată a simțit rabi Akiva că nu va putea îndeplini făgăduiala făcută soției sale. Învățătura era mai grea decît trecerea Mării Roșii. Akiva trecu printr-o gravă criză sufletească. Se afla pe pragul disperării. Dar nu se lăsă copleșit.

Pe cînd era păstor la Lod, obișnuia să stea desori la gura unei fîntîni. Se afla acolo o piatră găuri. „Oare cine a făcut această gaură?” obișnuia să se întrebe. Și de data aceasta, cuprins de desnaștere, stătea și privea adîncul fîntîni. Deodată îi veni în mîinte: „Picăturile de apă, care cad zilnic pe piatră, ele au perforat-o”. Își spuse atunci rabi Akiva în sinea lui: „Oare suferul meu e mai dur decît piatră? Voi merge să învîd un capitol din Tora”.

Făcu așa. Alef-betul îl învăță odată cu fiul său. „Merse cu fiul său și luară loc înaintea unui învățător de copii mici. Îi spuse: Rabi, învață-ne Tora! Akiva puse mîna pe tăbălit. Învățătorul îi scrisese litera alef iar el o învăță. Bet-și o învăță. Și așa merse înainte, pînă învăță Tora întreagă”. (Avot drabi Natan 86,2).

În cele din urmă Akiva învăță să citească. Din acest moment nu mai putu fi oprit de la învățătură. Nu trecu multă vreme și el însuși deveni în măsură să învețe pe alții.

SIMHA RAZ

În pagina a 12-a textul în limba ebraică

Au fost îngrădite cimitirele comunității, costul lucrărilor ridicîndu-se la cea 400.000 lei.

Enoriași bătrîni și bolnavi, în număr de 370, primesc în mod permanent ajutor în bani, alimente, îmbrăcăminte și medicamente. De mare utilitate este cantina, unde iau zilnic masa, cu sau fără plată, peste 150 persoane. Celor nedepășabili li se trimite masa la domiciliu. Cabinetul medical asigură consultații și tratament celor ce necesită acest lucru.

DI. Emil Sechter a prezentat o informare despre activitatea Federației. D-nii dr. N. Kertesz, președintele comunității evreilor din Cluj-Napoca și L. Kahan, președintele comunității din Baia Mare, au adus salutul acestor comunități.

Au urmat discuții pe marginea dărilor de seamă, la care au participat d-nii: Henri Weissman, Francisc Jordan Schwartz, Andrei Berler, Armin Klein, Andrei Iungreis, Ernest Adler, Isos Epstein Alex. Liberman, Isos Grinfeld, Tiberiu Bercovici, Melih Jakab, Alex. Blaukopf, Andrei Partos, Leopold Holtz, Isos Hertz și d-na Ilona Friedlander.

S-a procedat apoi la alegerea noului comitet de conducere al comunității.

BRĂILA

Darea de seamă a fost prezentată de d. Haim Leibovici, președintele comunității, care a înfățișat realizările din ultima perioadă. DI. Daniel Segal, președintele comunității evreilor din București, a prezentat o informare despre activitatea Federației Comunităților Evreiești din România.

La discuții au luat parte d-nii: Ușor Cohn, Moritz Weishut Filip Crișan și Ilie Schwartz.

În noul comitet au fost propuși d-nii: Haim Leibovici, Mandi David, dr. Moise Kahan și Nelu Speer.

DECESE

În perioada 26 mai — 10 iunie a.c. în cimitirele Comunității evreilor din București au fost înhumate:

Slaher Regina (80 ani) Cal. Dudești 107; Rotaru Feiga Rîfca (76) Str. Lotriar 9; Bughici Rașela (81) — Cîmpia Turzii 7; Peltz Scheindel Malke (73) Traian 21; Groper Liza (75) Popa Lazăr 3; Vianu Henri (69) Hristo Botev 44; Brook Genendel (85) Libertății 35; Eisenberg Oslas (68) Bd. N. Bălcescu 29 A; Elner Lupu (83) Amiral Murgescu 22; Kern Mina (78) Olteni 19; Lessner Volf (62) Parfumuului 45; Abramovici Isidor (80) Aniversării 5; Gottesman Salomon (67) Rahovei 11; Moise Fani (73) Alex. Ciurcu 9; Feder Simon (69) Baraj Bistrița 16; Silberman Margot (76) Cernica 5; Zalman Sonia (81) Popa Nan 67; Habat Fani (74) Văcărești 126; Mihailovici Simon (64) Județului 9; Baltuch Hinda (69) Mirăslău 21; Marcus Herman (89) Alex. Paulescu 13; Ghelber Sura (72) Lebedei 11; Schiller Ida (81) Bd. Muncii 42; Lupescu Beti (76) Negustori 14

SIMON FEDER

La București a încetat din viață Simion Feder, membru respectat și stimat al obștei.

Născut în anul 1906, într-o familie religioasă, a primit o educație tradițională, care și-a pus amprenta asupra personalității sale. A muncit cînsit toată viața, cîștigîndu-și simpatia și prețuirea semenilor.

Timp de aproape 20 de ani a fost în conducerea comitetului Templului coral, lucrînd cu rivnă exemplară pentru a contribui la funcționarea în cit mai bune condițiuni a sîntului lăcaș.

La ceremonia înhumării, care a avut loc în ziua de 3 iunie a.c. la cimitirul de pe șoseaua Giurgiului, au luat parte Eminența Sa d. Șef rabin dr. Moses Rosen și ceilalți conducători ai Federației și Comunității bucureștene, enoriași al obștei, rudele și prietenii ai defunctului.

Eminența Sa d. Șef rabin a rostit un elogiu al dispărutului. Au rostit cite un cuvînt de rămas bun d-nii: Daniel Segal, președintele Comunității evreilor din București și Leopold Rubinstein, în numele comitetului Templului coral.

STUDIU

„Centrul de studii și cultură evreiască” de pe lângă facultatea de litere și filozofie a universității din Santiago de Chile, a publicat un valoros studiu al profesorului Günther Böhm intitulat „Los Judios în obra de Rembrandt” (Evreii în opera lui Rembrandt). Autorul descrie amplu viața comunității evreiești din Amsterdam, cu care genialul pictor era în relații strînse. Cartea conține 81 de reproduceri după celebre tablouri ale lui Rembrandt, precum și o bibliografie completă a lucrărilor tratând despre viața și opera pictorului ca și despre viața comunităților evreiești din Olanda în epoca respectivă.

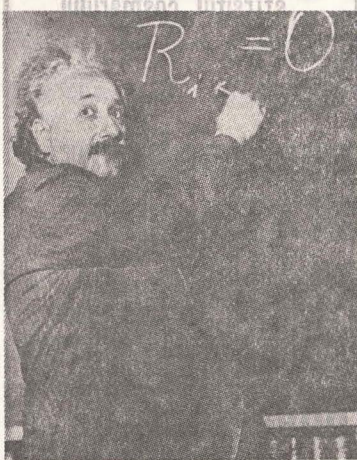
Strălucită figură de savant umanist, Albert Einstein — de la a cărui moarte s-au împlinit două decenii — și-a înscris numele printre cele mai proeminente personalități ale secolului nostru. Fizician de geniu, temerar deschizător de drumuri noi în știință, Einstein este creatorul teoriei relativității, care a schimbat radical concepțiile științifice asupra legilor naturii.

Citindu-i una din primele lucrări de tinerețe, celebrul fizician german Max Planck îi scria lui Albert Einstein, pe atunci în vîrstă de 22 de ani: „După lucrarea dv. sint de prevăzută bătălii științifice care nu pot fi comparate decît cu acelea care au avut loc cîndva pentru concepția lui Copernic”. Și tot el semnala atunci, într-un memorandum adresat Academiei berlineze de științe, „apărîrea unui tîndr genial, aș putea spune unul din cei mai mari fizicieni ai timpului nostru, un domn Albert Einstein”.

Ceva mai tîrziu, în 1920, o altă somitate a timpului, Thomas Rutherford, îl primea la Colegiul St. Trinity, unde a trăit și a lucrat Isaac Newton, cu cuvintele: „Ceea ce a fost Newton pentru secolul al XVII-lea este Einstein pentru secolul al XX-lea. Englezilor le vine poate greu să recunoască aceasta, dar după cum vedeți, ei au recunoscut-o totuși”.

Intr-una din zilele următoare, Rutherford își conduse musafirul la mormîntul

O conștiință a veacului nostru

lui Newton de la Westminster. Bernard Shaw, și el de față acolo, dădu mîna cu Einstein și-i spuse:

— Sînteți în totul opt oameni, numai opt!

— Cine sînt acești opt oameni în rîndurile cărora mă considerăți?

— Pitagora, Ptolomeu, Aristotel, Copernic, Galilei, Kepler, Newton, Einstein...

Cuceritor de piscuri în gîndirea umană, Einstein a fost și a rămas mereu, în tot ceea ce a creat și a întreprins, o mare conștiință a timpului său, intens și profund preocupat de binele omului. „E o cutie de rezonanță a frînturilor și dorințelor de mai bine a semenilor săi” — scria Barbusse despre Albert Einstein. „Pentru mine — mărturisise autorul teoriei relativității într-o convorbire cu Rabindranath Tagore — sensul vieții constă în a fi în stare să mă strecor sub pielea altor oameni, să mă bucur de bucuriile lor, să sufăr de suferințele lor”.

Atunci cînd cîuma brună a cărei apropiere a prevăzutu-o cu o clarviziune cea ulmit pe mulți politicieni de profesie, s-a abătut asupra Germaniei și începea să amenințe lumea, savantul umanist și-a ridicat glasul în apărarea valorilor civilizației. S-a numărat, nimic mai firesc, în fruntea „listelor negre” întocmite de nazisti. Cărțile sale erau arse pe sinistrele autodafeuri din München și Nürnberg, alături de cele ale lui Spinoza, Voltaire, Marx. Pe străzile Berlinului se putea citi un anunț care oferea 50 000 de mărci „pentru capul lui Albert Einstein”.

Vocea genialului fizician chema să se bazeze drumul hitlerismului. Cei 2 300 de delegați la Congresul antirăzboinic de la Amsterdam din 1932 au aplaudat în picioare salutul rostit de Einstein: „Doresc ca toți cărora le este dragă pacea, indiferent de convingerile lor politice, să-și exercite influența, pentru ca, în locul violenței și obscurantismului să se instaureze în sfîrșit dreptatea și pacea!”. Einstein se afla printre cei aleși în comitetul permanent împotriva războiului și fascismului, alături de Gorki, Barbusse, Roland, Dreiser, Heinrich Mann.

Cînd huruitul senilelor panzer-diviziunelor și suieratul infernal al stukas-urilor în picaj au început a se auzi pe bătrînul continent, savantul era profund preocupat și îngrijorat de pericolul mortal care plana asupra civilizației. La 1 septembrie 1939, cînd naziiți invadau Polonia, el își puncta astfel expunerea asupra unei teme de fizică nucleară pe care tocmai o făcea în fața studenților de la Fine Hall din New York: „Ce va urma acum? Invadarea întregii Europe? Da, probabil. Și după aceea?... Nu este oare tragic că în momentul în care ne ocupăm acum împreună cu dv. de problema: ce se va întîmpla cu acest electron? — în aceste clipe cîrguri de singe și se hotărăște soarta speciei umane?... Mi-e frică, da, mi-e frică pentru omenire”.

În toul războiului, cînd au apărut indicii că în laboratoarele Reichului hitlerist se lucrează intens la cercetări în vederea construirii bombeii atomice, un grup de fizicieni americani, în frunte cu Szilard i-au cerut lui Einstein să convingă guvernul de la Washington de necesitatea unor eforturi pentru realizarea armei nucleare.

— Oare avem dreptul să ucidem oameni cu energia care a fost ascunsă de natură cu șapte lacăte și care pînă acum nu este accesibilă oamenilor? a fost întrebarea lui Einstein.

— Energia uraniului va fi folosită numai pentru autopărare împotriva fascismului — a sugerat Szilard.

Cu moartea în suflet, după mari frîntări, terorizat de gîndul că naziiții ar

putea intra primii în posesia celei mai cumplite arme pe care a cunoscut-o cîndva omenirea, Albert Einstein i-a scris președintelui Roosevelt.

Cîțiva ani mai tîrziu, după tragedia Hiroșimei, cuprins de o sîntă indignare, el lansa o chemare-avertisment: „Dacă bomba de la Hiroșima nu va fi și ultima, atunci actualele generații vor fi și ultimele”.

Intr-o scrisoare adresată lui John Bernai, cu numai cîteva zile înainte de moarte, savantul transmitea contemporanilor un zguduitor mesaj: „Știința și tehnica i-au eliberat pe oameni de o bună parte a poverii care atîrna pe umerii lor și ne-au pus în mîna o mare putere. Această putere poate fi folosită pentru binele tuturor, dacă în acțiunile noastre vom fi conduși de înțelepciune și moderație; dacă însă lumea va părăsi rațiunea sau va săvîrși o prostie, ea se poate autodistrage tocmai acum cînd stăm în pragul marilor descoperiri și triumfuri... Dilema care stă în fața noastră este următoarea: pace sau nimicire. Astăzi toți au ajuns să știe asta, totuși mai este nevoie de o anumită îndrăzneală pentru a rezolva această dilemă. Există oameni pentru care interesele zilei de astăzi ascund perspectivele îngrozitoare ale zilei de mîine”.

În decursul întregii sale vieți, savantul de geniu, umanistul, a fost și a rămas atașat spiritualității iudaice. O scrisoare din 1952 exprimă un veritabil Credo al lui Albert Einstein: „Relația mea cu iudaismul a devenit atașamentul uman cel mai puternic de-a lungul întregii mele existențe. Străduința pentru cunoaștere ca atare, dragostea de dreptate mergînd pînă la fanatism, cultul adevărului — acestea sînt tradițiile iudaismului care mă fac să privesc ca un dar al destinului apartenența mea la această religie. Acei care urlă împotriva idealurilor de dreptate și de libertate și caută să impună aservirea vor găsi întotdeauna în iudaism un aprig oponent. Istoria a impus iudaismului o luptă grea. Atîta timp, însă, cît va servi adevărul, dreptatea și libertatea, iudaismul va continua să existe nu numai ca una din cele mai vechi și mai nobile cuceriri spirituale ale umanității ci va crea în continuare valori care vor contribui la înobilirea omenirii”.

Atașamentul lui Einstein față de iudaism s-a manifestat și prin participarea activă la preocupările comunității din care provenea. El s-a numărat printre aceia care au contribuit la fundarea Universității ebraice. Acest om, care refuzase să scrie articole de popularizare în propriul său beneficiu, și-a pierdut mult din prețiosul său timp colectînd bani pentru victimele holocaustului nazist și pentru opera de ajutorare a comunităților în nevoie.

La 15 aprilie 1955, la Jewish Cemetery din New York, la ceremonia funebra, unul dintre cei mai buni prieteni ai lui Einstein, Otto Nathan, s-a aplecat peste capul cosciugului, recitînd, abia șoptit, două versuri:

Cununa nopților de vrajă
Nu o ia cu el, deși a sa e,
Ci omenirii lasă strajă
A sufletului său vîpaie.

În față-ne strălumează —
Cometă, ce-apunînd senină,
Lumina și-o-nfrățește trează
Cu-a Universului lumină

Erau aceleași cuvinte cu care Goethe se adresase cîndva umbrei lui Schiller.

În aceleași momente, urcîndu-se la tribuna Conferinței de la Bandung din 1955 care tocmai își începuse lucrările, Jawaharlal Nehru dădea glas omagiului tuturor: „Sînt profund îndurerat. A murit cel mai mare savant al epocii noastre, care căuta numai adevărul și care nu știa ce înseamnă compromisul cu minciuna”.

OASPEȚII NOȘTRI

Iehuda Shaari, deputat în Knesset

DI. Iehuda Shaari, fost ministru în guvernul israelian, deputat în Knesset, a folosit prezența d-sale la București, unde a participat la lucrările colocviului interparlamentar „Un nou sistem de relații economice internaționale”, spre a vizita obștea noastră.

Oaspetele a luat parte la masa de Oneg Șabat oferită cu prilejul vizitei

făcute de d. Ygal Allon, viceprim-ministru și ministru de externe al statului Israel.

În ziua de 6 iunie a.c. d. Yehuda Shaari a fost primit de Eminența Sa d. Șef rabin dr. Moses Rosen. Întrevederea, la care au participat conducătorii Federației și ai Comunității din București, s-a desfășurat într-o atmosferă foarte cordială.

Eliahu Eliashar, președintele obștei sefarde din Ierusalim

Între 1—6 iunie a.c. ne-a vizitat d. Eliahu Eliashar, președintele obștei sefarde din Ierusalim.

Oaspetele a purtat convorbiri, desfășurate într-o atmosferă deosebit de cordială, cu Eminența Sa d. Șef rabin dr. Moses Rosen și cu alți conducători ai Federației, a vizitat așezăminte de cult și cultură iudaică. În ziua de 3 iunie a luat parte la serviciul divin de Minha-Maariv, la sinagoga sefardă din București, fiind salutat de Eminența Sa și de d. M.

Farchi, președintele secției sefarde din cadrul F.C.E. În cuvîntul de răspuns, d. E. Eliashar și-a exprimat bucuria de a fi în România, țară ce se bucură de un prestigiu mereu crescînd în lume datorită politicii înțelepte a conducătorilor ei, președințele Nicolae Ceaușescu. Oaspetele a mulțumit Eminenței Sale pentru primirea făcută ca și pentru sprijinul prețios pe care l-a primit în tot timpul vizitei.

Nathan Jacobsohn, președintele Comitetului executiv al evreilor din Australia

La 12 iunie a.c. a sosit în București domnul Nathan Jacobsohn, președintele lui Board of Deputies, organizația reprezentativă a evreilor din Australia.

Oaspetele a vizitat instituțiile și așezămintele obștei noastre și a fost primit de Eminența Sa d. Șef rabin dr. Moses Rosen, cu care a avut o

convorbire cordială. Au fost de față conducătorii Federației și ai Comunității din București.

Domnul N. Jacobsohn a participat la serviciul divin de Kabbalat Șabat din 13 iunie, fiind salutat în cadrul predicii, de Eminența Sa.

Conducerea Federației a oferit o masă în cinstea oaspetelui.

ÎN ATENȚIA CITITORILOR

Cititorii al căror abonament expiră la 30 iunie a.c. sînt rugați a și-l reînnoi din vreme, spre a-și asigura primirea în continuare a revistei noastre la domiciliu.

Costul abonamentului pentru perioada 1 iulie-31 decembrie 1975 este de 12 lei. Rugăm a se expedia banii prin mandat poștal, pe adresa: F.C.E. — București, cont BNR 45.10.7062, sector IV.

Abonații din București pot achita costul abonamentului la casieria Federației, str. Sf. Vineri 9—11.

CATEDRĂ

Universitatea din Besançon a înființat o catedră pentru studiul limbii și literaturii ebraice.

După 30 de ani de la
sfârșitul coșmarului

Un supraviețuitor al răscoalei din ghetoul Varșoviei povestește ...

La împlinirea a 30 de ani de la sfârșitul celui de-al doilea război mondial, Dr. Marek Edelman, singurul supraviețuitor al statului major al răscoalei din ghetoul Varșoviei (19 aprilie — 10 mai 1943) a acceptat să-și depene amintirile în fața corepondentului revistei pariziene *l'Express*. Este pentru prima oară când Dr. Edelman, actualmente medic cardiolog la spitalul municipal din Lodz, vorbește despre dramaticele evenimente la care a participat activ.

Reproducem textul apărut în publicația franceză.

„Ne aflăm în secția de cardiologie a spitalului din Lodz. Într-o cameră, patru bolnavi culcați pe spate. Unul dintre ei, mustacios, figură de bonom, cu somn agitat, horcăie din când în când. „Îl vezi? Va muri!” îmi spune dr. Edelman și adaugă: „Este un cizmar care, atunci când i-am spus că trebuie operat, mi-a răspuns: „Refuz să fiu operat. O gheată poate fi reparată, dar nu un om”. Și medicul repetă: „Va muri”.

Îl simți înclădat pe cizmarul care se lasă să moară. Cum poate cineva să accepte moartea cu ușurință, când sute de mii de ființe umane, care nu cereau și nu cer decât să trăiască, au murit și vor muri mereu?

Anii de ghetu și de război, cu puternică amprentă lăsată pe amintirile lui Edelman și fraternizarea sa cu muribunzii i-a creat acest al șaselea simț al infailibilității diagnosticurilor sale. A rămas cu acea obsedantă frică a simbolurilor, a gesturilor simbolice. În exemplul de mai sus, spune supraviețuitorul din ghetoul Varșoviei, cizmarul ar fi acceptat orice altă operație, dar nu o operație de inimă. Inima e sacră, nu poate fi atinsă. Și ciți asemenea pacienți nu am întâlnit! Pentru ei inima înseamnă dragoste, sentimente, o identitate și nu un organ ca oricare altul”. Dar simți imediat și încordarea medicului care se străduie să nu se lase impresionat de simboluri: „Am datorita de a prelungi viața. Este singurul lucru care contează pentru mine”.

Și totuși revolta din ghetu a fost în multe privințe un gest simbolic. O spune chiar el: „Oare aveam șansa de a învinge, de a schimba cursul evenimentelor? Deocîl important era să luăm o pușcă și să tragem! Și noi am tras ca să ne apărăm demnitatea de oameni!”.

Dr. Edelman mi se adresează: „Credeți că este un act de eroism să tragi?”. Răspunsul meu vine prompt: „În anumite cazuri, da. În cazul vostru, desigur”. Vădit nemulțumit cu acest răspuns, medicul îmi replică: „Este un răspuns convențional”. Obsedat de imaginea unui adolescent din ghetu care s-a alăturat, fără a fi silit, unui convoi ce se îndreptă spre lagărul de concentrare din Treblinka, spre camerele de gazare, numai pentru a fi alături de mama sa aflată în acel grup, el remarcă: „Nu putea suporta ideea că va fi singură în acest ultim drum. Iată un gest eroic, superior celui de a se servi de o pușcă. „Și despre o tinăru luptătoare din ghetu, care atunci când revolta a fost înăbușită a preferat să se sinucidă, spune: „O chema Ruth, era înaltă, frumoasă, pielea ca piersică, dar a tras de șapte ori pînă a reușit să se omoare. A risipit șase gloanțe... Trebuia oare să tragă? Ne-a risipit șase gloanțe”.

Ai mereu impresia că medicul Edelman este în dialog perpetuu cu tinărul Edelman de acum treizeci de ani, care la cei douăzeci de ani ai săi era aproape un copil. Era un fel de „bun la toate” al spitalului din ghetu. Transporta cadavrele celor morți de foame și de tifos și întocmea listele de decese pentru naști. „Nu puteam înțelege — remarcă el — de ce

Edelman pare înclădat pe Anielewicz, așa cum era și împotriva cizmarului din clinica de la Lodz. La data de 8 mai când Anielewicz și-a dat seama că răscoala își trăia ultimele ore și că nu mai putea fi util, a decis să-și puie capăt zilelor. Încă un gest simbolic. „Anielewicz avea o prietenă, o fată frumoasă, fire deschisă, plină de temperament. O chema Mira. I-am întâlnit în ziua de 7 mai. A doua zi, în tragedia din strada Mila, a omorât-o și apoi s-a sinucis. Aproape toți supraviețuitorii din compania sa, au procedat la fel. Jurek Wilner striga: „Să murim împreună!” Lutek Roblat, alt membru al statului major, și-a omorât mama și soacra și apoi s-a sinucis. La sosirea noastră, nu am mai găsit decât cițiva supraviețuitori și 80 de cadavre.”

Pe locul fostei străzi Mila este astăzi un scuar. În mijlocul scuarului se află o piatră cu un epitaf. „Cînd e vreme frumoasă, mamele își aduc copiii să se joace, iar seara e locul de întâlnire al băieților și fetelor”.

La întrebarea unei ziariste poloneze dacă în acele tragice momente nu s-a gândit vreodată la sinucidere, răspunsul lui Edelman a fost prompt: „Niciodată! Nu trebuia să ne sinucidem. Ar fi fost poate un simbol frumos, dar nu-ți dai viața pentru simboluri. Am gândit totdeauna astfel și mai ales în acele douăzeci de zile”. Edelman, împreună cu 40 din camarazii

seriași vor fi cruțați”. Evreii și-au zis atunci că dacă ar poseda o mașină de cusut și ar confecționa uniforme vor scăpa de mcel. Mașinile de cusut au ajuns la prețuri exorbitante. Dar naștiți i-au deportat și pe aceștia, luîndu-le mașinile.

În luna august 1942 naștiștilor le-a venit o idee și mai isteasă. Au anunțat că aveau nevoie de muncitori, vor distribui voluntarilor cîte 3 kg. pline și marmeladă. S-au prezentat 300.000 de înfomețați, aliniați cîte patru în rînd. Erau atît de mulți la Umschlagplatz că naștiștilor au trebuit să organizeze cîte două transporturi pe zi.

„Nu eram mulți acei ce știam încotro se îndreptă aceste trenuri. Unul dintre noi reușise să călătorească, într-un tren obișnuit, pînă la cotul Sokolov. Feroviarul i-au spus că de aci linia se dublează, iar trenurile spre Treblinka sînt supraglomerate, dar se întorc totdeauna goale”. Edelman și prietenii săi au răspindit afișe în care avertizau pe cei din ghetu. Dar aceștia au fost zadarnice. „Dacă ne-ar trimite la moarte ne-ar da oare mai întîi pline? Cum ar putea să risipească pline?” Aceasta a durat vreo trei săptămîni, de la 22 august la 8 septembrie. În acest timp, Edelman, postat la poarta spitalului de lângă Umschlagplatz a asistat la îmbarcarea spre drumul morții a 300.000 ființe umane.

CIANURA SALVATOARE

„Era în 8 septembrie, naștiștilor erau grăbiți să-l extermin pe cei rămași în spital. Edelman a asistat atunci la scene cutremurătoare. Culcați pe pămîntul gol, bolnavii așteptau să fie îmbarcați în vagoane. Infirmitere își căutau părinții în acest infern și fiecare își otrăvea propria mamă sau propriul tată. „Cianura era preferabilă camerelor de gazare. Ele păstrau otrava pentru părinți. Dar o doctoriță a dat toată otrava ce posedea, pentru a fi administrată unui grup de copii internați într-o sală de la parterul spitalului. A dăruit doza ei de otrăvă unor copii cu care nu avea vreo legătură de rudenie! Era un mare sacrificiu. Am considerat-o o eroină”.

Dar Edelman nu mai vrea să-și amintească... Mă conduce în sala unde se află internați cei patru bolnavi și unde cizmarul așteaptă moartea. „O inimă nu poate fi reparată”. Îmi explică în ce constă această operație delicată. „Circuitul singelui în inimă este inversat. Ca să evităm infarctul, înșelăm fatalitatea... La început am avut eșecuri, dar acum reușim să prelungim cu cîteva ani viața pacienților”. Mi-e greu să mă despart de el. Îl întreb cînd și-a făcut studiile medicale? „După război. Vroiam să mă fac economist, dar soția m-a spus: Profesia de economist e mai puțin importantă, fă-te doctor! I-am urmat sfatul”. La despărțire, adaugă: „De treizeci de ani veghez la granița dintre viață și moarte”.

A doua zi, pe fostul loc Umschlagplatz, pe care m-am dus să-l vizitez, nimic nu amintea trecutul. Vechea clădire a spitalului și mai încolo un stîlp de beton cu un triunghi roșu care indică punctul terminus al liniei spre Treblinka.

IMPĂRTIRE DE BONURI NUMEROTATE

Edelman a trăit toată tragedia, de la începutul ei. Naștiștilor bestiali se distrau făcîndu-i pe evrei să sperie în salvarea lor. La început au distribuit niște bonuri numerotate, răspîndind zvonul că cei ce posedau asemenea numere vor fi cruțați. Și s-a dat bătălia pentru aceste bonuri... Dar naștiștilor i-au exterminat pe toți, inclusiv pe cei ce posedau numere. Apoi naștiștilor au răspîndit alt zvon: „Toți me-

„TOȚI CINCI AVEM 110 ANI LA UN LOC”

Acest trecut trebuie scormonit, scormonit mereu!... Era în tragica seară de 19 aprilie 1943, începutul primăverii. Cei cinci conducători ai grupelor de luptă evreiești s-au întâlnit la Mordehai Anielewicz: „Aveam 22 de ani. Dacă nu mă înșel eram cel mai în vîrstă. Anielewicz era mai tînar. Aveam cu toții la un loc 110 ani.”

Au fost anunțați telefonic de binevoitori din afară, că naștiștilor pregăteau ultima lor lovitură monstruoasă, de a goli ghetoul și a trimite ultimii supraviețuitori în sinistrele crematorii. S-a decis rezistența activă. Cu ce arme? „În ghetu nu aveam decît cîteva pe care le-am introdus clandestin. Fiecareia dintre grupele noastre i se repartizase apărarea unui cartier. Lupta urma să înceapă a doua zi, 19 aprilie. În seara aceea ne-am luat rămas bun unii de la alții. Era pentru prima oară că o făcăm”.

Anielewicz, care trebuia să dea semnalul răscoalei, a fost ales comandant. Își dorea acest titlu și a fost ales. „Ambiția aceasta era puțin copilărească, dar era un tînar foarte dotat și plin de energie. Înainte de război, mama sa vindea pește în piața din Solec, un cartier din Varșovia”.

Edelman își amintește că Anielewicz era totdeauna înfometat. „Cînd a fost adus în ghetu i s-a dat să mănînce. Își acoperea farfuria cu mîna, de frică să nu i-o ia cineva. Cînd s-a decis răscoala, Anielewicz a exclamat: „Mergem la moarte. Nu mai putem da înapoi. Vom muri pentru onoare, pentru istorie!”.

Din „Caietul lui Alfred Kantor”

Desenul pe care-l reproducem este extras din „Caietul lui Alfred Kantor”, impresionantă mărturie grafică a suferințelor din lagărele naziste. Seria de 167 de acvarele (cuprinse în Caietul publicat recent la Paris) au fost realizate de Kantor

în lagărul din Deggendorf — Bavaria.

Născut la Praga într-o familie evreiască, Alfred Kantor a trecut prin coșmarul Auschwitzului și a altor lagăre de exterminare hitleriste.

Portretul unui medic de plasă

Se împlinesc 75 de ani de la nașterea doctorului Burah Zeilig din Moinești, medic și publicist de deosebită considerație și faimă, în vremea sa.

Un grup de prieteni din Bacău (doamna dr. Rosalia Ghelfan, preotul Const. R. Crișan — scriitorul Toma Spataru —, inginerul Jerome Hirschsohn, familia avocat Cohn) ne-au pus la dispoziție mai multe materiale documentare și amintiri din care am extras cele ce urmează.

RELATEAZĂ UN MEDIC

În luna decembrie a anului 1925 — arată dr. B. Iosif — studentul Burah Zeilig prezintă și susține, în fața comisiei Facultății din Iași, teza pentru doctoratul în medicină și chirurgie. Această teză, culeasă într-o modestă tipografie, ieșeană conține, în afară de contribuția științifică a a tinărului, câteva pagini de închinare pioasă părinților, de recunoștință profesorilor și prietenilor (...)

Rîndurile din prefața viitorului doctor în medicină constituie o demnă afirmare a acestui fiu al Moineștilor. La capătul studiilor universitare, în atmosfera gravă și solemnă a universității, candidatul Burah Zeilig evocă, fără reticență și șovăire, figura primului său dascăl... rebe din Moinești. În fața comisiei, tinărul în togară ridică zaimful amintirilor dragi din heider. Și așa apare în aula universității: „O odăită pe din afară netencuită, pe dinăuntru mai populată decît corabia lui Noe; pe lingă vreo 15—20 de copii așezați care pe o bancă lungă de brad, care pe paturi, o pisică ce miorlaie a foame, o găină, pe cupur, ce cotodăcea, soția învățătorului legănînd în brațe un copilăș, iar la masa ce sta-n ungher, lingă fereastră, de-o parte, cel mai temut personaj: rabi”.

Născut la Moinești, a urmat liceul la Bacău pînă în timpul războiului, cînd a fost nevoit să studieze în particular. Erau vremuri cînd școala evreiască rămăsese fără dascăli, fără învățători. Elevul de liceu Burah Zeilig e dascăl la o școală primară și noaptea își pregătește examenul de bacalaureat.

Studiile universitare le face la Iași. Obținînd diploma de doctor, se stabilește ca medic de circumscripție la Măgurești, în apropierea orașului Moinești, unde devine în scurt timp iubit de populație. Se simte legat de lumea locurilor natale, de oamenii care i-au format sufletul. Printre dînsii, își continuă apostolatul de medic și de intelectual. E doctor între evrei și „doftor” la țărani, frunțas în lumea evreiască și prieten în cercurile intelectuale românești.

Colaborează la „Umanitarismul” lui Eugen Relgis, dar și la „Hasmonaea” revista studenților, unde publică, mai ales, traduceri din scriitorii evrei, din I. L. Peretz și Mendele Mocher Sforim.

La Moinești apare o revistă de studii, critică și literatură „Orientări” tipărită de Jean Avram (1931—1940, în 32—48 pagini) condusă de un grup de intelectuali și scriitori români (directori: preotul Constantin R. Crișan și B. Jordan). Spiritul acestei publicații nu exclude colaborarea dr.-ului Burah Zeilig; el publică aici, între altele, articolul „Despre evrei” care a fost reprodus în publicațiile evreiești din Capitală.

„...Și într-o noapte de iarnă geroasă, cu viscol și lupi de drumuri, dr.-ul Zeilig e chemat într-un fund de sat, la patul unui bolnav. Drumul acesta i-a fost fatal. Se îmbolnăvește greu și se stinge după o lungă suferință în ziua de 23 iulie 1933, în vîrstă numai de 33 ani.

CONFESIUNILE UNUI PREOT

Pe Buțu Zeilig — își amintește preotul Const. R. Crișan — l-am cunoscut cam în 1931, prin G. Ilie (Ilie Grimbarg, directorul școlii evreiești din Moinești, între 1921—1940, apoi director și redactor-șef al ziarului *Înainte*, *Luptătorul* și *Steagul roșu* din Bacău între 1944—1968), în li-

brăria lui Iancu Keyila (librar din Moinești, erou de război, a editat „Cîntarea mintuirii mele” etc.). Cum amîndoi erau buni prieteni și oameni aleși, fiecare era bucuros de încă o prietenie. Buțu era un ceptională bunătețe și inteligență. Nu era tinăr subtil, delicat, blînd și de o ex-de mult medic al plășii Măgurești, unde făcea apostolat. Mă informa Ilie că medicul acesta e tot atît de pîrlit ca și el, că nu ia bani pentru consult, ba, ceea ce nimeni nu făcea și nici nu-și închipuia că se poate face, după ce scria unei femei sărace o rețetă, îi da și bani din leaful lui ca să-și plătească doctoriile. Cum să-i ajungă leaful? Ca să nu umber dezbrăcat, probabil că recurgea la ajutorul lui Zeilig-senior (veteran al războiului de Independență din 1877, „om cult, studia în tot timpul său liber, cărțile religioase și literatura idiș”), care avea niște vin strănic în prăvălia lui, cum alta nu se mai găsea în Moinești.

Cu amară stringere de inimă, am aflat cît e de bolnav. Speram că, medic fiind, va fi salvat. Ilie era pesimist... Cînd l-am revăzut, Buțu al nostru cel frumos și tinăr, blînd și bun ca un înger, odihnea între îngerii...

APRECIERILE UNUI FILOZOI

Iar Eugen Relgis evocă astfel chipul doctorului Zeilig:

„Mi s-au adus într-o zi cîteva caiete. Primul cuprindea o lungă scrisoare adresată mie, în forma unei prelegeri, alcătuită din fragmente de exegeză biblică și talmudică. De la început, autorul vroia să-mi dovedească, de pildă, că în Zohar și în Talmud se găsesc argumente în favoarea ideii centrale a umanitarismului modern: „Neamul omenesc este unul... omenirea este un organism, un corp unitar”... Mai primisem, pe cînd apăsă revista mea „Umanitarismul”, cîteva note semnate Dr. B. Zeilig: — pentru orice idee modernă, el îmi aducea un echivalenț iudaic — ecoul milenar al cântărilor sfînte. Părea că vrea să-mi amintească mereu: nimic nou sub soare! Însă caietul adresat mie, m-a impresionat adînc. Era ca o misiivă „de dincolo”. Medicul murise de un an — atît de tinăr — în tîngușorul său moldovenesc; luase boala de la un sîrac și a continuat să îngrijescă de alți bolnavi sîraci, pînă ce a intrat și el în agonie, după un drum cu căruța prin zloată, prin ploaie...”

Al doilea caiet, voluminos, cuprindea traducerea românească a romanului *Fișke der Krimer*. Doctorul Zeilig a găsit timp să tîlmăcească paginile amare, sarcastice și totuși înțelepte ale lui Mendele Mocher Sforim, dar nu s-a învrednicit să-și îngrijească propria sănătate. Acestui devotament pentru idee și literatură, obscur, tenace, undeva într-un fund de provincie (suprașus devotamentului cotidian al medicului) i se cuvine un cuvînt de admirație și respect. Și, mi se pare, traducătorul se arată fără chip lămurit, fantomatic, ca un erou printre eroii acestei epopei a calcimii evreiești!”

Dr. B. Zeilig a trăit și după ce a înecat din viață.

Prin grija prietenilor săi, între care Eugen Relgis, i-au apărut postum cîteva lucrări. În anul 1934, editura „Șalom Alehem” din București a publicat *Fișke Șchiopul* de Mendele Mocher Sforim, în traducerea lui B. Zeilig; iar la 15 mai 1939, revista *Adam* a publicat studiul „Viața socială la evrei”.

La Moinești, prietenii au constituit cercul cultural „Dr. B. Zeilig” care a scos (iunie 1936) o publicație (se pare că au apărut doar două numere) *Cuvîntul nostru*, cu redacția în strada Mare (casa Barasch), tipografia Jean Avram. Publicația își propunea să fie „o tribună de cultură a acestui tîrg, cu largă ospitalitate pentru toți intelectuali moineșteni... Ne punem în slujba multipletelor nevoi locale. Voim să contribuim la ridicarea tîrgului”.

Era în spiritul doctorului B. Zeilig.

Acum 90 de ani...

● LA IAȘI a început să apară, de la 2 mai 1885, o nouă gazetă săptămînală, *Ecoul tinerimii* care „își propune a trata chestiunea israelită”.

● GAZETA FRATERNITATEA publică o corespondență semnată dr. E. Schwarzfild, despre Comunitatea evreiască din Focșani. Se arată că epitropia actuală, sub președinția d-lui Cursban „conduce comunitatea cu unire, spre binele așezămintelor pe care le patronază”. Gabela funcționează regulat, cu un produs anual de peste 30 000 lei din care se susțin clerul și așezămintele de binefacere „precum și sîrmanii comunității care, slăvă Domnului, sînt destui, mai cu seamă în urma recentelor calamități”.

„O îmbrucătoare privescîte îți înfățișează curtea sinagogii unde se află și două case de rugăciuni și baia și spitalul și locuința rabinului și fabrica de mațot; e poate singura comunitate unde toate acestea se află la un loc”. Spitalul a fost reparat și mobilat din nou, dar „în momentul petrecerii mele în Focșani a avut deosebita fericire de a nu avea de găzduit nici un bolnav”. Școala are peste 200 elevi, mai toți sîrmani. S-a înființat de curînd o societate filantropică, Zion.

● LA RECENȚA sedîntă a Ate-neului Român a fost ales ca membru dr. M. Gaster.

● LA ADUNAREA GENERALĂ a societății Azilului pentru bătrîni Elisabetheu, din București, a fost elogiată activitatea doamnelor și domnilor din comitet, în special a domnilor G. M. Breyer, dr. Blumenfeld și Wolf Mihailovici. Dr. Beck și dr. E. Schwarzfild au subliniat meritele comitetului „în alegerea cea mai nimerită a celor adăpostiți”, ca de pildă bătrînul Kaiser care deși orb, „a condus cu succes o școală în care a predat în mod eminent limba ebraică, începînd cu citirea, și a scos mulți elevi buni”.

● SPITALUL CARITAS din Capitală anunță: „Aviz mumelor cu copii — În acest spital se vaccinează zilnic gratis”.

● REVISTA LITERARĂ din 12 mai 1885, cu colaborarea lui B. P. Hașdeu, C. C. Arion, Duiliu Zamfirescu etc. publică articolul „Carte de icoane fără icoane” după Andersen, de dr. M. Gaster.

● NU NUMAI holera a tulburat viața și traiul locuitorilor, evrei și neevrei, din Tg. Neamț, au fost acolo și alte calamități — arată cronicarul Josef Kaufmann, în gazeta *Fraternitatea* (n. 14 — din anul 1885).

La 1845, în luna iunie, se lăpșe vestea că în a 17-a zi (simbătă) va fi cutremur și lumea toată se va răsturna... dealurile din jur se vor apropia... Tot orașul era într-o mare febră și în ziua hotărîtă lumea ieși afară din tîrg, lăsînd în urma-i numai bolnavii, lehuzele și cîteva îmișoi ce preferară a rămîne în tîrg. Populația luase și de-ale mîncării, așezîndu-se pe cîmpul liber, acolo s-au făcut și slujbele de simbătă. Dar catastrofa anunțată nu se mai arătă și oamenii se întoarseră la vetrele lor, veselîndu-se și petrecînd mai multe zile. Un cutremur adevărat, neanunțat, avu loc la 1837 și tînu 10 minute dar nu aduse nici o stricăciune, doară că au cîrpat cîteva ziduri și așa cîrpat.

„Nici într-un oraș nu s-a declarat atîtea focuri ca la Tg. Neamț”. În 1778 a ars mai tot tîrgul, 480 case,

în toiul iernii grele. La 1782 au ars peste 60 case. La 1820 iarăși arse cea mai mare parte din tîrg, restul fu consumat de „un foc suplimențar” în 1821, cînd pieri și sinagoga veche. La 1868 izbucni un foc în prima zi de Sîihot și pîrjoli 500 case. Focul din 1881 redus la cenușă 14 case din mahalaua evreiască.

N-au lipsit nici „înundările produse de pralele ce curg prin tîrg și în jur”. Cele mai însemnate au fost cele din 1881 care finară două zile, între 2—5 mai: jumătatea tîrgului era acoperită de ape și „a surpat cu desăvîrșire” multe locuințe.

D-apoi lăcustele? În anul 1849, imediat după holera, se ivi foametea cea mare din cauza lăcustelor. Obște israelită din Tg. Neamț constă de îndată o societate sub numele de Ghemilut Hasadim (văduse că la București există una cu acest nume și că are succes) și adună bani pe care-i împărți fărăosebire de religie... „Această binefacere atrase obște evreiești multe binecuvîntări din partea creștinilor nevoiași”. S-au învățat, dar, tîrgnemenții a întemeia societăți, fără șir: Ajutorul, Hevre Ghemilut Hessed, Ahat Israel, Biker Holim, Societatea Damelor, Misericordia etc., mai toate, cursuale ale societăților din Piatra Neamț.

● MULȚUMIRE PUBLICĂ — Gazeta Romanul din Roman publică în numărul de la 9 mai 1885, următoarele:

„La 5 a curente, cu ocazia trecerii mele pe podul Moldovei, am schimbat la d-nul Herșcu Calman, custodele podului, o bancnotă de 100 lei. Din repugine am uitat pe masa sa port-moneul în care mai aveam o bancnotă de 100 lei și mai multe hîrtii de valoare. Nu am ajuns acasă (în Roman) și d. Calman m-a și urmărit cu birja și găsindu-mă, mi-a restituit port-moneul. Pentru această lăudabilă faptă mă simt dator a mulțumi prin publicitate onor. d. Herșcu Calman și de a-i păstra pururea recunoștința mea. Petre G. Misir”.

● DOMNUL Ludovic Calman a fost trimis ca delegat, împreună cu d. Mănescu, la Congresul internațional al Căilor ferate, care se ține în Svițera. D-sa a participat pînă acum, ca delegat, la mai multe asemenea congrese, în Austria și în alte țări.

● LA BUCUREȘTI a apărut lucrarea Studii fiziognomice de fiziognomistul și mnemonistul M. I. Săpîra.

● GAZETA FRATERNITATEA publică o scrisoare trimisă redacției la 25 mai 1885, din Paris, de cunoscutul gazetar Antoine Lévy (la semnătură adaugă: „fost rabin în România, agregat al Universității din Paris”), prin care arată că la inițiativa altui gazetar, Armand Lévy, „colonia română-israelită din Paris a deschis o subscripție pentru o statuie a lui C. A. Rosetti la Primăria din capitala Franței”. Se amintește cu acest prilej că C. A. Rosetti, în unire cu Brătianu, a înscris în Constituția revoluției de la 1848, egalitatea civică și politică a israeliților din România.

STIRI

INSTITUT

La Bruxelles funcționează de câțiva ani un Institut de cercetări iudaice. Intemeitorul acestui institut a fost Max Gottschalk, unul dintre conducătorii comunității eвреiești din capitala belgiană. Între altele, institutul se ocupă de studierea istoriei și culturii diferitelor comunități eвреiești din Europa.

REEDITARE

Editura B.R. Grüner din Amsterdam a reeditat cartea lui Otto Strobbe „Evreii din Germania în timpul evului mediu”. Această lucrare, apărută pentru prima dată în anul 1866, este considerată una dintre cele mai competente și mai bogate surse privind istoria comunităților eвреiești din Germania în perioada evului mediu.

TRADUCERI

Șalom Alehem este cunoscut și cititorilor chinezi. Până în prezent au fost traduse în limba chineză peste 30 de nuvele și povestiri ale marelui umorist. Articole consacrate acestui clasic al literaturii idiș au fost publicate în reviste literare din R. P. Chineză.

CARTE

Scriitorul austriac Hans Marsalek a publicat de curând la Viena cartea „Istoria lagărului de concentrare Mauthausen”. Editată sub auspiciile Comunității austriece a lagărelor, volumul reprezintă primul documentar amplu asupra sinistru-lui lagăr nazist, conținând mărturii și documente inedite.

EXPERT

La Londra a încetat din viață, în vîrstă de 84 de ani, dr. Albert Rotschild, unul din marii experți ai scrierilor lui Rași, eruditul comentator al Torei și Talmudului.

DESENE

În orașul canadian Montreal a fost organizată o impresionantă expoziție de desene realizate de copii deținuți în lagărul nazist Theresienstadt. Expoziția a fost

inițiată sub egida Consistoriului eвреiesc și s-a bucurat de un mare interes din partea populației locale.

LECȚII

Senatul Universității din München a aprobat ținerea unui ciclu de lecții despre limba și literatura idiș. Această hotărâre a fost luată la cererea unor studenți care doresc să cunoască această literatură.

SCRIERI

Scrierile medicale ale lui Maimonide (Rambam) sînt acum traduse și vor apare integral în limba engleză într-o editură din Statele Unite. După cum se știe, ilustrul comentator al scrierilor sacre ebraice care a trăit în evul mediu, a redactat mai multe tratate de medicină care formează și astăzi obiectul cercetării specialiștilor.

Multă vreme, scrierile medicale ale lui Rambam au fost socotite pierdute. Ele au fost descoperite în urmă cu câțiva ani în biblioteca Vaticanului. Fotocopii ale acestor scrieri au fost efectuate și de edituri din Anglia care intenționează să le publice parțial sau integral.

ACȚIUNE

Conducerea comunităților eвреiești din Republica Federală Germania se preocupă de restaurarea cimitirelor profanate și devastate în perioada teroarei naziste. O acțiune specială a fost întreprinsă în acest scop.

După date incomplete, numărul acestor cimitire este de circa 2000.

PROTEST

Parlamentul european de la Strassbourg a adoptat o rezoluție prin care se declară împotriva amnestiei criminalilor de război nazisti și protestează contra faptului că unii dintre aceștia nu au fost încă pedepsiți. Rezoluția cere ca organele judiciare să continue acțiunile împotriva criminalilor de război.

PRESA

La Buenos Aires a fost organizată o expoziție a presei eвреiești din secolul al XIX-lea. Sînt expuse un număr de 130 de ziare și reviste apărute în diferite țări și în diverse limbi (idiș, ebraică, germană, engleză, rusă, etc.) Expoziția oferă o imagine a bogatei vieți spirituale a obștilor din secolul trecut.

CERCETARI

Din inițiativa unui grup de personalități de pe lângă universitatea din Susex (Anglia) a fost creat un centru de cercetări care se ocupă cu adunarea de documente privind exterminarea de către nazisti a celor șase milioane de evrei.

ISTORIE

În Republica Federală Germania a apărut „Istoria comunității din Worms”, volum de documente și studii privind una din cele mai vechi obști eвреiești de pe aceste meleaguri. Prima sinagoga din acest oraș a fost construită în anul 1027. La

Worms a trăit și a creat marele comentator al Bibliei și Talmudului Rași.

Sub nazisti, obștea a împărțit soarta tragică a tuturor comunităților eвреiești. În prezent, la Worms trăiesc cîteva familii eвреiești și funcționează o sinagogă.

ALBUM

În editura londoneză Harps a apărut în excelente condițiuni grafice albumul de fotografii ale lui Cornell Capa, intitulat „Ierusalim, cetate a Omenirii”. Albumul, editat sub egida Societății internaționale a fotografiilor, conține 120 de fotografii în alb-negru și color, înfățișînd imagini din Cetatea Sfîntă.

CENTRU

Obștea din Madrid numără circa 2500 de persoane, fiind cea mai importantă comunitate eвреiască din Spania. În anul 1968 a fost dată în folosință o sinagogă, prima sinagogă reconstituită pe pămîntul spaniol după exodul din anul 1492. Recent, obștea a trăit un eveniment remarcabil: inaugurarea unui centru comunitar.

CONDAMNARE

Un tribunal din München l-a condamnat pe Paul Zapp, fost comandant al unui Sonderkomando în tim-

pul celui de-al doilea război mondial, la muncă silnică pe viață. În cursul procesului a fost dovedit că acuzatul a ordonat și a condus personal execuții în masă în orașele și satele din Ucraina vremelnic ocupată.

Un al doilea acuzat, Leon van der Recke, a fost condamnat la 13 ani închisoare pentru complicitate la asasinarea a aproape 500 de evrei.

ANTOLOGIE

La New York a apărut în traducere engleză o antologie de texte rabinice din secolele III și IV ale erei actuale. În introducere, rabinul W. Braude, arată că textele au fost reunite pentru prima dată în volum de manuscrise în secolul al VII-lea, mai înainte circuliind sub formă de învățătură orală la diferite școli rabinice.

Antologia, în două volume, constituie o excelentă inițiere în gîndirea religioasă clasică eвреiască.

CURS

În cadrul universității pontificale gregoriene din Roma funcționează un curs de literatură eвреiască, liturgică și laică. Conducerea acestui curs este deținută de rabinul David Neiman din Boston. El este cel dintîi necreștin invitat să predea la această universitate pontificală.

PUBLICAȚIE

La Dublin și-a început apariția o publicație lunară a obștei eвреiești din Republica Irlanda. Publicația este intitulată „Menora” și abordează probleme religioase și de cultură iudaică.

Comunitatea din Republica Irlanda numără circa 3000 de membri. În capitala țării, Dublin, funcționează șase case de rugăciune. Diferitele organizații de cultură și asistentă, sînt reunite într-un organism reprezentativ, Jewish Representative Council of Ireland.

DECIZIE

Organizația congregațiilor eвреiești ortodoxe din Statele Unite a decis să se reintegreze în Consiliul sinagogilor din S.U.A.. Acest Consiliu reunește cele trei tendințe ale iudaismului american — ortodoxă, conservatoare și liberală.

COMEMORARE

Se împlinesc 50 de ani de la moartea unei din marile figuri ale științelor medicale, savantul bacteriolog dr. August von Wassermann. Ilustrul om de știință s-a remarcat ca un mare binefăcător al omenirii prin descoperirile sale care au adus o contribuție prețioasă la combaterea bolilor venerice, a tuberculozei și cancerului.

Descendent al unei familii eвреiești care a dat, de-a lungul timpurilor, erudiți oameni de știință, dr. Au-

gust von Wassermann s-a dezvoltat într-un mediu de perpetuare a valorilor spirituale iudaice. El a rămas atașat în întreaga lui viață acestor valori, afirmîndu-se ca atare. A fost printre primii care au răspuns apelului din 1919 al filozofului prof. Hermann Cohen din Marburg pentru crearea unei Academii a științelor iudaice la Berlin. S-a numărat, alături de prietenul lui apropiat, celebrul ginecolog, prof. Leopold Landau, printre conducătorii acestei Academii, care a funcționat între anii 1919 și 1933.

RECUNOȘȚINȚA

René Nodot, profesor la liceul „Jean Perrin” din Lyon, a fost distins cu „Medalia celor drepti” a Institutului Yad Vașem. În anii ocupației naziste, profesorul Nodot a creat în departamentele Ain și Jura o rețea clandestină care organiza trecerea prin munți în Elveția a numeroși evrei internați în diferite lagăre de concentrare de pe teritoriul Franței. Cel puțin 200 de persoane au fost astfel salvate de la exterminare. Recent, René Nodot a publicat o broșură intitulată „Copiii nu vor pleca”, mărturie zguduitoare despre deportările evreilor din Franța în anii 1942—1944.

MUZEU

La Namur, în Belgia, va fi inaugurat în curînd un muzeu asupra crimelor nazismului. Cea mai mare parte a exponatelor provin din colecții particulare. O întreagă secție a muzeului va fi constituită din documente privind lagărele de exterminare naziste, donate de Asociația invalizilor de război din Belgia.

ÎN MEMORIAM

S-a stins din viață, la Paris, Moise Kinman, unul din animatorii teatrului idiș din Franța. Timp de aproape patru decenii Kinman a par-

ticipat la activitatea a numeroase formații artistice idiș organizate în cadrul comunităților din Franța, conducînd cîteva asemenea formațiuni, începînd cu primul cerc teatral eвреiesc „Piat” și terminînd cu teatrul de artă idiș „Ikuf”.

איין דער יידישער וועלט

יאר 1854. דאָס איז, ווייזט אויס, געווען די איינציגע שיל אין דער וועלט מיט אַ גלגלע-סורעט.

די יידישע קהילה פון האָלאַנד

לויט די לעצטע דאטן, לעבן היינט אין האָלאַנד 30 טויזנט יידן. פון זיי לעבן אין אמסטערדאם 16,000. אין האג 2,200, אין ראָטערדאם 1,500 און די איבעריקע אין עטלעכע קלענערע שטעטלעך.

במשך יאָרהונדערטער איז די קהילה פון אַס דעם לאנד געווען איינע פון די סאַמע אויפגעבליעטע פון מערב-אײראָפּע. אין די באַרימטע דרוקעריי פון אמסטערדאם זענען אָפּגעדרוקט געוואָרן ״ש״ס און אנדערע יידישע ספרים. באַרימטע רבנים וואָס האָבן געהאַט אַ שם איבער דער וועלט האָבן דאָ באַזעצט דאָס כסא-רבנות.

אין די יאָרן פון דער נאַציסער אָקופאַציע, האָבן די קהילענישע און אַזוי געהאַט צו לייזן. אַ נויטער טײל פון זיי איז דעפּאָרטירט געוואָרן קיין אוישוויץ, פון וואו זייער ווינציק האָבן זיך צוריקגעקערט.

חסידישער פאָלקלאָר

אין די שוויצאַרישע שטעט צײַך און באַזעל זענען אָנגאַניזירט געוואָרן מוזיקאַלישע אָוונטן און פון חסידישן פאָלקלאָר. אַ מוזיק-קלנישער אנסמבל האָט אינסענפּרעטירט מערער חסידישע ניגונים און דראַמאַטישער אנסאַמבל האָט אויפגעפירט אויף דער שטעטלעכע חסידישע דעצאָלונגען וועגן בעלישם, דער שפּעטער פון חסידות.

„ירושלים די שטאָט פון מענטשהייט“

דער אינטערנאַציאָנאַלע רעפּאָטאַגראַף-פּאַר-אײל, אן ארגאַניזאַציע וואָס שטיצט פּאַסאַגראַפן פון יעדער ערטער און נאַציאָנאַלי-טיט האָט פאַרעפּובליקט אַן אַלבאָם פון 120 ייִדישן, אונטערן טיטל „ירושלים, די שטאָט פון מענטשהייט“.

דער אַלבאָם אַנסהאַלט פּאַסאַגראַפיעס וואָס סע האָבן געמאַכט 12 קינסטלער, אין ווייט-שוואַרץ און קאָלירטע, אונטערגעלייגט ירושלים אונטער אלע אירע אספּעקטן.

יידישער חינוך אין אויסטראליע

אין מעלבאָרן איז פאַרגעקומען אַ סעטיע פון די קהילה-אָנפירערס, געווינענעס די פּראָבלעמען פון ייִדישן חינוך. סע זענען אַנאַליזירט געוואָרן די פּראָבלעמען בונגע דעם ייִדישן חינוך אין די קהילה-מוסדות. דער יידישער קיבוץ אין אויסטראליע צייגט אן ערן 70.000 נפשות.

פאַסטמאַרקעס מיט יידישע טעמעס

אין סאָניאַס איז אַרויסגעגעבן געוואָרן אַ סעריע פּאַסטמאַרקעס אויף רעד טעמע פון דער געשיכטע פון דער דאָזיקער יידישער קהילה. דיי טעמעס פאַסטמאַרקעס שטעלן פאַר אלטע מצבות מיט העברעאישע אויפ-שריפטן פונעם זיבעצטן יאָרהונדערט. אנדערע צוויי סעריעס שטעלן פאַר די אלטע שיל פון סאַוואַנע, אזוי ווי זיי האָט אויסגעווען אין יאָר 1685, בעתן הונכת הבית.

איצט לעבן אין סאָניאַס 35 יידישע משפחות, דאָס רוב ספרדים.

כלי צו דערנענטערן די מענטשן

אין דער הויפטשטאָט פון קאָלומביע, באַ-גאַטאַ, איז פאַרגעקומען אַ באַגעגעניש צווישן די קאָסוילישע פרעלאַטן און די פאַרשטייער פון דער יידישער קהילה, מיטן ציל צו גע-פירן די בעסטע מיטלען צו דערנענטערן די מענטשן. אַן אונטערשייד פון דאָס און רע-ליגיע.

גענעראל-פאַרזאַמלונג פון דער יידישער קהילה אין יאס

דעם 27 אפריל דײַ איז פאַרגעקומען די גע-נעראל-פאַרזאַמלונג פון דער יידישער קהילה פון יאס. אַ געלעגנהייט צו מאַכן אַ סך-הכל פון די ביי אַצטעקע אויפטרעטן און פּעסענזשערען די אויפגאַבן פאַר דער ווייטערדיקער טעטיקייט. די פאַרזאַמלונג האָט געהאַט אַ קאָנקרעטן פאַר-טעם, פון אַרבעט און אַ פאַרלאָזן אין גייסט פון דער טראַדיציע. מיט וועלכער די היגע קהי-לה איז אזוי רייך. זי איז פאַרגעקומען אין דער גרויסער שיל, אַ מקום-קדוש, וואָס איז אַן אַר-קע אויף אַזוי רייך. זי איז געווען באַגעגענען זיך ביי יעדן טריט: דאָ האָבן מתפלל געווען אומצאָל-קע דורות ייִדן, דאָ זענען געווען באַהענגע-רבנים גרויסע לומדים, צווישן וועלכע הרב ר׳ פתחיה (ארום יאָר 1715), דער אפּטער רב זצ״ל, וועמענס שטול סע ווערט נאָך היינט אויפגעהיט מיט יראת-הכבוד, די רבנים וואָלעווער, טויכש, שאָר, שניאור, פרידמאַן, ד״ר ניםער-אָווער, טע-נען און פיל אנדערע.

פון דער יאסער קהילה שטאַמען, אָדער זיי האָבן דאָרט געלעבט, פּראָמינענטע קולטור-פּער-זענעלעכקייטן, צווישן וועלכע דער פילאָלאָג ה. טיקטין דער דראַמאַטורג ראַנעטי ראַמאַן, די פּאַסטן שטייפּמאַר-אָדאַן, ענריק סטרוטאָ, אַציק מאַנעו, דאָקטאָר-הומאַניסטן ווי שטעפאַן סטענקאַ און קאַרפּעל ליפּאַ; למדנים ווי משה דוד און פיל אנדערע. דאָ איז נאָך אַן אַרנסט פאַמילי וואָס ווערט נאָך היינט גערופּן „ווערדען“ וואָס די סאַציאַ-הונדערט יאָר פאַרגעקומען די ערשטע ספּעק-טאַקל פונעם יידישן טעאַטער.

אויפּהייטנדיק מיט באַרעכטיקטן שטאַלץ אַס די רייכע טראַדיציע, וועצט פאַר די יאסער יידישע קהילה איר טעטיקייט אין די באַדינגונגען פון מול-שטענדיקער רעליגיע פרייהייט, וואָס די סאַציאַ-ליסטישע מדינה פאַרזיכערט אלע קולטן פונעם לאַנד.

דער רוב קהילה-מיטגלידער צאָלן יעדן חודש זייער אַפּאַל, זענען באַגרייט און לייגענען די „גייסטרייכע“ באַטייליקן זיך אַקטיוו אין קהי-להן לעבן. סע פונקצאָנירן 8 שילן, תלמוד-תורה קורסן, א כּאָר. אלע רעליגיעזע באַדער-פּענינען זענען פאַרויכערט: כּער פלייש, א מקוה וכוּדמה.

באַנונדער חשוב קאפּטלי פון דער קהילה-

טעטיקייט אין די זאָרג פאַר די עלטערע ייִדן, קראַנקע, וואָס האָבן נישט קיין משפּחה. פון די דאָזיקע ווערן אַרויסגעהאַפּטן 525 ייִדן מיט געלט, שפּייז-פּעקלען און מלבושים און מעדיקאַ-מענטן. העכער 200 ייִדן עסן טעגלעך, מיט אַ דער נאָכאַלץ, אין דער קהילה-קאַנטין. אנדערע 40 ייִדן, וואָס קאַנען נישט אַראָפּ פונעם בעט, באַקומען יעדן טאָג זייער עסן צוגעטראָגן אהיים. דער מעדיצינישער פונקט פאַרזיכערט מעדיצינישע הילף און שפּייז פאַר די לידנדיקע. אין דער לעצטער פּעריאָדע האָט די קהילה-לייטונג צו פאַרזיכערט די ווייטקע רעזאָליירונג-גען אויך אויפן ווירטשאַפּטלעכן געביט. אויך למשל, איז צוגעגרייט געוואָרן אַ נייע היים פאַר דער קהילה, וואָס איז מער צוגעפאַסט. עס איז רעאָוויילט געוואָרן דאָס שטעט-שטיבל, עס איז מאָדערניזירט געוואָרן די מקוה. פון באַזונדער-חשיבות איז דאָס אַרומצוגעבן מיט א פּעטאַנע-נעם צוים דעם בית-עלמין פון פּעקאָר-פּירטל, וואָס האָט אָפּגעקאָסט העכער אַ האַלבן מיליאָן לײַ.

מיר האָבן געבראַכט נאָך אַן אויסצוג פונעם באַרייט, וואָס דער באַרייטערטער פּערזענלעכ-פון דער קהילה, ד״ר שמעון קויפּמאַן, האָט פאַרגעשטעלט דער גענעראל-פאַרזאַמלונג. די דיסקוסיעס האָבן דערנענטערט דאָס בילד פון דער קהילה-טעטיקייט און זענען געווען אַ גוטע גע-לעגנהייט צו מאַכן אָפּגעבונדען און פאַר-שלאָסן מיט וועלכע סע וועט זיך בלייבן-רע-כענען דער ניי-אויסגעוויילטער קהילה-קאָמי-טעט.

ה׳ עמיל שזכער, גענעראל סעקרעטאַר פון דער פּעדעראציע פון די יידישע קהילות אין רומעניע האָט אָפּגעגעבן אַ באַרייט וועגן דער טעטיקייט פון דער פּעדעראציע.

סע האָבן נאָך גענומען דאָס וואָרט: י. קאַמיל, פּרעזידענט פון דער יידישער קהילה פון רא-דוויץ; עליאַס ראָליך, סעקרעטאַר פון דער קהילה פון דאָראָז; אדוואָקאַט אלפּרעד גרינ-שפּאַן, עמיל קרעפּט, מיט לייבאַ, כּענאַ זאַלמאַר-נאָוויש און ישראל שוליימאָוויטש.

אין נייטע קאָמיטעט זענען אויסגעוויילט גע-וואָרן: ד״ר שמעון קויפּמאַן, פּרעזידענט; לייבאַ, אַיאַסא, וויצע-פּרעזידענט; אַציק שוואַרץ-קאַרא, הערמאַן נפתלי און אינזש. יוסף כּיימאָוויטש.

טביה אין בוקארעשטער יידישן מלוכה-טעאטער

דער יידישער טעאטער, ווי זיין ספּעקטאַקל, קערט זיך צוריק, דער פילט די נויטונטעניקייט זיך חסיד צוריק צו קערן צו טביה דעם מיליקייט ווי צו אַ מקור נישט נאָר אַ ליטעראַטור נאָר אויך פון זיין עקזיסטענץ, און צו אַ קענצאָן-פונעם — אזוי ספּעציעלן און ספּעציפישן — מענטשעלען גורל. אַס דעם טביה פון שלום-עליכס — וואָס דער טעאטער טאָגט אים אונדז אַקטועל, דורך זיינע אונטערפּרעסטיגן, יעדעס מאָל דער זעלביקער און דאָך יעדעס מאָל אן אנדערער — וואָרט דער צושווער און ער איז מקבל פנים מיטן געפיל אַס ער אנטפּעקט און אים זיינע אייגענע דימענסיעס וואָס זענען סאָסטיטל. טביה איז דער מענטש. וואָס ווי באַ-וואוסט פאַרלייט אַלץ, דער גורל נישט אים אַ קלאַפּ נאָך אַ קלאַפּ, און אַס דער גורל האָט יעדעס מאָל אן אנדערן פרצוף, דעם אויסזען פון יעדער עקזיסטענץ, פון יעדעם באַדינגונג געט, פון יעדע טרעטער, זיינע טעכטער ווערן איינע נאָך דער אנדערער ארויסגעטריטן פון אונ-טע זיין רשות. טביה איז דאָ בויט אַין וואַלד, וועמען דער ווינט רייסט ארויס איינציקוויי-זיינע צווייגן, אָבער אַס דער ווינט איז צו מאָל דעם וואָס ברענגט אַ באַנייגנדיקן שטורם. וואָס לייטערט, און טביה איז גענוג קלוג אַס ער האָט פאַרשטיין און אַריבערגיין איבער זיינע אייגענע לייזן און זאָל פאַרשטיין יעדע אמת וואָס זענען בויט נישט נאָר זיין אייגענע, נאָר געזעהן צו זיין עפאַכע, האָלד, די עלטסטע סאָכטער זיינע האָט חתונה מיט אַ סטודענט און רעוואָלוציאָנער (ווי באַוואוסט קומט דאָס פאַר אַין רוסלאַנד ער די יאָרן פון 1905-1907) און זי גייט מיט אים אין דעפּאַרטאַציע. דאָס איז די טרעטע אויפ-טריילונג, וואָס געשווערט די אלטע אינערציע און אַוואַרטייל און פאַרוואַרטילן. וואָס וועט זיך צוהערן צום קול פון איר האַרץ און וועט אַני-טולונג מיטן נייטיידיק פּעטאַ, וואָס גיט אַ וויי-טיקליקן קלאַפּ דער יידישער מראַדיע, בילקע, די מייזיקע, פאַרוואַנדליקט איר פאַסטער אויף אן אנדערן אופן, זי גיט אים דעם מיטלסטן קלאַפּ, אויסקליינגענע פאַר איר מאַן — מיט צייטן און מיט גירקייט — אַ קליינלעכע גראַבנינג אָבער אן עווער. די עלטסטע סאָכטער, צייטל בלייבט אן אלמנה. גאָלדע, זיין געטריי ווייב,

אָס דאָס איז דער טביה וועלכע איז האָב געזען אויך דער בינע פונעם בוקארעשטער יידישן מלוכה-טעאטער געשפילט און דעם אַקטאָר שומאַר פישלער אונטערט דער רעזיש פון אַדריאַן לופּ. טיידי גליק איז דער ראַלע פון גאַלדעס מאַנאַ ריפּע און דער ראַלע פון לייזעווינאָלע און אַכרעס יימאַק אין פּהצור, וועלכע האָבן זייער חוב אויסגעפירט בשלמות. טעכטערל טרייט אַבאָמאַוויטש אין ראַלע פון חוה, מ׳האַטלע קרייצער אין דער ראַלע פון בילקע. לעבנע-וויאָלדאָו און דער ראַלע פון צייטלעך אלע זענען נאַציזשע שלום-עליכעס טעכטערלעך.

דער גאַנצער ספּעקטאַקל איז איינגעטונקען אין אַ היליקער מוזיק פון אַ מאַיאָראָוויטש, בייצור, סע אַזוי אַ ספּעקטאַקל וואָס איז באַמת כּאָי אַנצוקוקן.

שרה שטיין

דערפאַלג פון חזן ר׳ נחום מאליק

דער וועלט באַרימטער חזן נחום מאליק פון אנטווערפן, בעלגיע, האָט נישט לאנג באַזוכט די פאַראייניקטע שטאַטן אלס גאַסט-חזן. וואו ער האָט געדאַונט און באַגייסטערט די איבערגעפולטע שילן מיט מתפללים. די יידישע פרעסע פון אַ מעדיקע האָט אונטערגעשריטאָן זיין אייגנאַר-טיקע געשוילטע טענאַר-שטימע און דאָס מתקוות מיט וועלכער ער דאַונט.

חזן נחום מאליק איז אן אַנדזעריקער. ער איז געבוירן אין באַטאַשאַן, זייענדיק זעכצן פון הרב ר׳ חיים בן-ציון מאליק זצ״ל. ער האָט געוואוינט אין ווישעווע (מאַראַמאַרש), געלערנט אין דער סיגעטער ישיבה. געלעבט 15 יאָר אין מדינת ישראל און די לעצטע צען יאָר אינעם חזן-ראַשי אין דער קהילה „מחזיקי הדת“ פון אנטווערפן.

א זעלטענער תלמוד-כתב־יד

אין דער מדינה-ביבליאָטעק פון מינכען געפינט זיך דער איינציקער כתב־יד פון תלמוד וואָס געפינט זיך אויף דער וועלט, דער אויף גערופענער „העבראיקוס קאָנאַ צענט 95“. דער כתב־יד אַנסהאַלט קורב 1200 גרויסע זייטן. אַ שטודיע אין עברית, פראַנצויזיש, ענגליש און דייטש אינפאָרמירט די באַזוכער פון דער ביבליאָטעק די געשיכטע פון אַס דעם ווערטפולן כתב־יד.

ארכעאָלאָגישער ווערטער-בוך פון תנך

אין פראַנצויזישן פאַרלאַג געוואָנען צו פאַרזי אַז דערשינען אַ נייע אויפלאַגה פון אַרכעאָלאָגישע ווערטער-בוך פון תנך. צווייפונשטעלעס פון אַ קאָלקעטיוו ספּעציאַ-ליסט אונטער דער לייטונג פון פּראָפּעסאָר אַבראַם נבא, אַנסהאַלט דאָס ווערטער-בוך תנך מיט זייער היינטיקער אינפאָרמאַציע. יעדעס מאָל ווערן אָנגעוויזן אָפּטן סיי אין ליכט פונעם תנך סיי לויט די נייטעס אַר-כעאָלאָגישע אויסגראַבונגען. דעם זענען אויך אָנגענומען געוואָרן דאָס פונעם געביט פון אַרכעאָלאָגיע, עטאַגראַפיע, רעליגיע און גע-שיכטע.

א ליטעראריש-היסטאָרישער אלאמאך

דער סאָציאַל-קולטורעלער פאַרבאַנד פון די בולגאַרישע ייִדן האָט פאַרעפּובליקט פאַרן יאָר תשל״ה אַ ליטעראַריש-היסטאָריש-אַלמאַנאַך. דער אַלמאַנאַך אַנסהאַלט פאַרש-אַרבעטן בונגע דער געשיכטע פון דער דאָר-טיקער קהילה, סאָנאַגראַפיעס וועגן אָנגע-זענענע פּערזענלעכקייטן, ליטעראַרישע פראַג-מענטן.

א באַנד עסייען פון חיים סלאָוועס

אין ניו-יאָרקער אַקאָר-פאַרלאַג איז דער-שינען אַ נייער באַנד עסייען פון דעם שריי-טער חיים סלאָוועס פון פאַריז. די ברייטע טעמאַטיק פונעם בוך נעמט ארום שטודיעס וועגן דער קלאַסישער יידישער ליטעראַטור, וועגן ייִדישן טעאטער און וועגן דער היינטי-צייטיקער יידישער פילאָסאָפיע.

אן אלטער יידישער ישוב

אין בוכאַ — אַ שטעטל אין באַדען-ווי-ר-טעכטבווער לאַנד, פּעדעראלע זייטשע רע-פּובליק — איז געווען אַ יידישע קהילה זינט יאָרהונדערטער. פאַרשער האָבן אַליט אויס-געפירט אַז דער גרויסער וויסנשאַפּטלער אַלבערט איינשטיין, שטאַמט פון דאָ, וואָס זיינע אַוועלטער האָבן זיך באַזעצט אין בוכאַ אין יאָר 1665.

די קהילה פון בוכאַ איז געווען באַרימט אויף צוליב דעם וואָס דאָ איז געווען אַ שיל מיט אַ גלאַז-רעטע. די דאָזיקע אַריינגע-שיל איז געבויט געוואָרן אין יאָר 1839 און דער גלאַז-רעטע איז צוגעגעבן געוואָרן אין

תגדל

* דערשיינט צוויי מאל אין חודש 15.6.1975 בוקארעשט *

חבר-הכנסת יהודה שיערי

ה' אליהו אליאשר

צווישן 1—6טן יוני ד"ר האט אינדן באזוכט זיין אליהו אליאשר, פרעזידענט פון דער נ.ס. ד"ר שמר קהילה פון ירושלים.

דער גאסט האט געהאט געשפונדן, וואס זענען פארגעקומען אין א הארציגקייט שרייבונג, ביזן רב האטט דער דוד משה רוזן שליט"א אין ניט געוואלט נאכגיין פון דער פערטראגע פון די יידישע קהילה און רומעניע, ער האט אויך בא- וועט רעליגיעז און קולטורעל אינטימיטייעס פון דער קהילה, דעם 3טן יוני האט ער געדאוונט פארענקערט אין דער באקאנטער קאנפערענץ.

שרפדן, סע זענען געווען אנווענט די מנהיגים, פון דער פערדראציע פון די יידישע קהילות אין רומעניע פון דער בוקארעשטער קהילה, ה' זענען זיי יאקאבסאן האט זיך באטייליקט אין קבלת שבת פון 13טן יוני, זייענדיק באגריסט אין דער דעשה פון דער הארשן שליט"א. די אסמירלעכקייט פון דער פערדראציע האט געגעבן א מסיבה לכבוד די געסט.

צווישן 20-30סטן מ״ד האָט דער פאטריארך פון דער רומענישער אָרמאַנער שטער קײַז, יאָסימיאַן, באַגלייט פון אַ סווייט גײַסטלעכע, געמאַכט אַ באַזוך אין ישראָל. דער הויפּט פון דער רומענישער אָרמאַנאַקסישער קײַז האָט געשטעלט זיך פֿאַר אים.

ד"ר משה רוזן
רב הראשי פון די יידן אין וועניצ

פ' ר' הייזיקע ערשט
מיט אונז מינוט ר' 19

פס אין וואס וואס צד די מנהיג פון דער מדינה און מלוכהס אינסטיטוציעס, מיר צד דער פאמיליאן בענדעמאסעס, וועמען איך האב געענפענעט אויף זיין באר, וואו און איר זעט ערשטע און שפורן פון הויכער גייסטעכקייט, וואס מיר וועלן קען אויף חסיד.

דאסענדיג איין פאר אייער ברכות, פארזיכערן מיר איין מיט אונזער גאנצער

פאטריארך פון דער רומענישער
ארכאדאקסישער קיור

[illegible]

די מירסלעכע דערגאנגע פון וועגענע דאס
דאוועט און איינטיגט יודישע פארן פארמאן
און זיך זוכ פון 6 גילדן יידן. קריגט פון
דאנאס אן פאטיוס. האט זיך האבן געלייגט א
קורץ בלוטש, עס איז אויך באוועט געווארן
דער כותל מערגר, דאס דויליקטע ארט פארן יי
דעם פאלק. עס איז אויך באוועט געווארן מי
דעם ארט וואס דערמאנט דאס הייליגע
דויליקטע פארן פארזיידקען אס לאנד און די
אמונה. קראמאן. וואו עס איז אנשטלעט געווארן
די באקאנטע כהנין פונעם ישיבה המלך א"א.

דער פאטיוואר און זיין סחיטע וואס האט אים
באגלייט האבן אנטהאלט א פירובטערדיקן
מירסלעכע טענהייט. באגלייבונג און אהנונג

ניין אלען גינסכער, איך בין זיך מודה אז
איך האב גאר נישט געלייענט דוין קריטיקעס,
העם דער בעדאנק אז א מעדיקאלער פאטענט
איך וויל לשון בעזאגט די אויפשוודערנדיקע
ליד גאר ווי מוטער האט מיר פון בעמאציגניס.
איך האב נישט געלייענט ביי פאטענט, איך האב
אבער געפונען דוין נאמען בייס אנהייב, מיר האט
עלעגיא מון יאזשעף סעליוס, איך דער איבערזע-
צונג מון ווירדליש סעטארעסקא. ווי וואלט
ניין געזאגט, אלען גינסכער, אז דו זאלסט
אקעגן אס דעם פאטענט, איך וואלט יענע געזאגט
אז דו זאלסט וויסן אז דא, אין לאנד ביי דער
דויג, מון דער דוינע איז מון די קארפטאן, לעבן
פאטענט וועלט זאגן אין ויער, דיטעטירישן מיר
וויקאלישן לשון תיגל, דעם גרויסן תיגל, לוכר
דו זעסט מאלענע.

ווי זאגן אים איצט, דאס איז איראפע וועלכע
אויס גיט נישט דאס ווילג פון איסדערוויילעכע
ציוויליזאציע, נאר אויך פון א שרעקלעכע טראג-
געדיע, פון די מוראדיקסטע, וואס די מענטשהייט
גייט אסאך געקענט. ווי זאגן אים איצט אין אסאך
סוף פונעם קאמפאר, א בלוטשטער 30 יאר זינט
שטערן און אים, ווי וועמענס סוף די שילדער
פונעם אלטן קאנטינענט האבן געצייגט זייערע
הויטער און מיר, יידן, האבן געצייגט זייענע
האבן אריבערגעלעבט, ווידער האבן אויסגעפליגט
די קעסטנבירער, אראפגענומען און פארקויפט
זייערע דיין וויין ווי צו פערשען ביי דעם וויין,
גיבן ווילן אקאצן פארשטעקן די לופט. אבער
ווי זענען שוין נישט דא, זאלן זיך, זאלן שוין
און די פרייען פון אים קען נאטור-וויסנשאפט.
ווי זענען פארברענט געווארן אין פייער פונעם
היינטיגן פון שטעלליכקייט, אויסווייזן און אנדערע
אדערע געלעבטע שטער. נישט בלויז די
נעשמות, נאר אויך די גופים זייערע האבן זיך
געהרגעווען צום הייל און פיער און רייד זיין.
ווי האבן זיי אויסגעמישט מיט די וואלקנס מיטן
רעגן און מיטן ווינט און גאר ווי איז נישט גע-
בליבן קיין איין קבר, קיין איין צעבה, קיין איין
בלום. דאנשיט איז נישט געבליבן וואס
הערמאנעטן זייער דאך...

אז און פרייליג האבן זיי גאר דערלעבט זיך צוצוקוקן צו דער קרוין פון דעם טאכטער, וואס איינגעשטעלט מיט דורשט דעם מאכטיגסטן ידן ריח פון דן אקאציעס, דערנאך זיין נאכט, האט זי מוראדיקע ברויגע נאכט זיי איינגעשלאפן מיט אלע זייערע יונגע קיטערעס, זייערע אלטע אידן קיטערעס האבן זיך דערווייבן צום הימל, מיט זיילן פון מיינע און לויף און אלע אירע זינעס ענגלייבן נאך זייער קינדער האט זאל אנגינגן א ליכט אפאר יויער שטח, וואס זאל זאגן נאר זי א קליין א איתגלד... בלויז דעם עסטנאיימער האט אויפגעוואקסן אומפרידעט זיך פרייליג שפעטן זיין, דאסס זיך, שפעטליך הא אונדז צו דערמאנען אן, זי איז האבן זיך אויסגעמישט מיט די אלטקלעס, מיט רעגן און מיטן ווינט.

[illegible][illegible]

ניין, אלען גינסבערג, מיר, דאָ, מאַרגעסן זי
נישט. מיר ווילן זי נישט מאַרגעסן און אפילו
ווען מיר וואלטן געוואלט, קאנען מיר זי נישט
האבן און גלייכצייטיק מוט אונז דערמאנען
זיין אז זי איז די קעסטנבאנעלע, די רויזן און
פאטען. איר האלט זיך געהאט אן דו וואלט
וויסן אז דאס איז לאנד פון דעם דויטשן פון דער
דיינע וואו מיר די קארפאטען, לעבן פאטען וואס
ווען זייער מוויקאליזשן וועגן זיין פאסן גרויסן
תהגדל, לויטן פון זיין טעם מיליאן...

הער זיך צו, אלעס גינסטערע, הערט זיך צו
מענטשן, איר, וואס זענט ווערט צו טראגן אט
דעם נאמען און פארגעסט אים נישט! יתגדל,
דער גרויסער יתגדל... זיי זאגן אים אויף זייער
לשון, איינגעהילט אין שווארצן, מיטן טרויער
און אויפגעבראכטקייט, צוויי פאעטן, צוויי מענ-

טשן, אזוי ווי אנדערער טראדיציע האט פארארדנט
פארצייטן מיט טויזנטער יארן צוריק אז מע זאל
זאגן קדיש נישט אין לשון־קודש, נאר אין תרגום־
לשון, די שפראך וואס דאס פאלק האט דעמאלט
גערעדט און פארשטאנען.

די חסידים, די איבערגעגעבענע צו דער אפון
בה און דער מנגסטשעלקייט, האלטן אז שטארקער
מוסר ווארט איז די גניבה, און נאר שטארקער
פונעם דער גניבה איז דאס שווייגן. דאס וואס
וואגט און נישט אויסדריקן. קאן זיגן דאס גע-
ווארט, דאס וואס עס דערגרייכט נישט דאס וואס
דערגרייכט דאס געוואגן. און דאס וואס און
דאס געוואגן און נישט ארויסוואגן, ואס עס דאס
שווייגן. געוויס איז פאראן פיל אמת און פיל
חכמה און דאס חסידישן גלויבן, אבער אז
ערוי פאסען זייען אונז און פיל מאל קאן מן
אויסדריקן מיטן ליד, מיט דער פאציע, דאס וואס
נעם און אומאויסדריקלעך. זי די צוויי פאסען,
מענטשן פון דעם פאלק פון מענטשהייט,
זענען אויף וועג אפון, דאס דאס איז זאלן דאס
חסידים, פון די חסיד אומות העולם

דעם גרויסן יתגדל זאגן זיי אויף זייער לשון
בבול רם און דיסטלעך, אז די גאנצע וועלט
מיינט הערן און זאל אים פארשטיין. זיי זענען אל
און אים און דעם פריילינג, ווען עס האט געפיערט
דעם זאגן ווען איראקעס, די גאנצע מענטשהייט
געדראגט מיט גרויל דעם פאשיסטישן קאטאמאר,
דעם לאנגן, פיינליכען וועג פון נאכט צום טאג, עס
איז אמת, די יוגירלע ווען האט פונאנדערגעשטריבן
און וואקסען, איז די פארקן האבן אויפגעבליט
געסטנדיימער, אבער די ריוון האבן אויך שטער-
לענעקעס און אויף דער וועלט זענען נאך פאראן
פיל, וייער פיל צו טאן אז דאס לעבן פון די
מענטשן זאל ווין א פרידלעכס און ליכטיקס. דער-
ריבער, שטעלן זיך דעם זאגן, דערמאנען זיך
מענטשן, די פעלקער, דעם פרייוואטן זאגן האבן
דער שרעקלעכע פרייוואט מענטש-
לעכע לעבנס וואס זיי האבן געדארפט באצאלן
בדאי זיי זאלן זיך קאנען שרייען בשלום מיט די
געבליקטע געסטנדיימער און ליכטיקע ריוון, פון
דער וועלט.

דאס איז דער זינען פונם גרויסן יתגדל ווען
מיר האבן בעטערס. פאר אונדז האט ער נישט
בלויז דעם צווייטן און איירלעך פיסטעל, נאר
אויך פון אן היינטיקן ארומזאגן דאס מער-
שטלעכע געוויסן. הערנדיק אים דערמאנען
זיין איז די רייד פון זיין פאמיליא, פאר-
זאגטען אים מוראדיקע צייטן, פון פאגראממען, און
בלויזענע שטחונען. "געזאלד, ריי, זינט אייך נישט
מייאס!" אט די אויפמונטערנדיקע רייד וועגן
איבערגעזאנגען פון פאטער צו זין צווישן די
בראצאלאנער חסידים און פון עטנאל רינגעבלום
ווייסן מיר, אז זיי זענען געווען אויפגעשריבן
אויפן דער טיר פון ווער קלייבט, און ווארשעווער
געט. דער און פון רינגעבלום ווייסן מיר אודי,
אז אט די חסידים זענען געווען בעטריי צו די
רייד פון ווער רבין בין צום סוף. דאס הייסט
בין אויף דער שוועל פון די גאוקאמערן.
ניין, אלעך גינסבערג, דער פריילינג קאן נישט
אפגעווייכט ווערן פון זיין געוויינטלעכן טראומ-
ען פאר מארש. די קעסטנבוימער וועלן תמיד אויף די
בלינדן, די ריוון וועלן די ברייט עפענען צו אים
ווען, די מענטשן וועלן ליבן און תמיד זאפן און
מיר צוזאמען מיט זיי, וויל אין ערעגע און קיין
סאל זענען מיר נישט אריין געפאלן אין יאוש.
און דעם גרויסן יתגדל און זיינע פאטערן,
ענטפונען מיר מיט די ווערטער וואס קלינגען אפ
זינט שטענדיק יארן און אנדערע שילן: "על
הגדלים... איבער די צוויקס און חסידים, און
פון אלע פעלקער, וואָססטו דיר דערמאנען."

